

Eliyahu Krupnick

Bevezetés a Talmud tanulmányozásába

Lativ

Rabbi Eliyahu Krupnick

**Bevezetés a Talmud
tanulmányozásába**

שְׁעָרֵי לְמוּד

Rabbi Eliyahu Krupnick

Bevezetés a Talmud tanulmányozásába

שְׁעָרֵי לְמוֹד

Lativ

Budapest
2020

A fordítás az alábbi mű alapján készült
Eliyahu Krupnick: *The Gateway to Learning* – שַׁעַרֵי לְמוֹדֵד
A systematic introduction to the study of Talmud.
New Revised and Expanded Edition.

© Feldheim Publishers
Jerusalem – New York
1998

Fordította
Németh Zoltán Jáákov

Szakmailag ellenőrizte
Keleti Dávid rabbi

Nyelvileg lektorálta
Székely Mária

Borító
Deák Panka

© Kiadja a Lativ Barátai
A Zsidó Reneszánszért Magyarországon Alapítvány
www.lativ.hu

A könyv megjelenését a Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány (MAZSÖK) támogatta.

Nyomda
Gabbiano Print Kft.
www.gabbiano.hu

ISBN 978-615-00-8520-3

Minden jog fenntartva.

”וְתִלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כָּלֶם”
(פאה פ”א מ”א)

„A Tóra tanulmányozása minden *micvá*val felér”
(Misna, *Peá* 1:1)

כ"ה

הרב חיים פינחס שינברג

ראש הישיבה „תורה אור”

מורה הוראה דקריית מטרוסדורף

ירושלים — טלפון 521513

יום ד' לסדר אם בחקתי תלכו תש"מ

הנה הרב אליהו קרופניק נ"י, רחש לבו דבר טוב לזכות את הרבים בדבר נחוץ מאד, ספר הדרכה בדרכי למוד הגמרא ולקוט כללי הש"ס מספרי הראשונים והאחרונים פרי נסיונו כר"מ בישיבת איתרי חדרה. ובאשר אני מכיר את המחבר היטב ויודע שהצליח בע"ה להדריך תלמידים בדרך מישור בהבנת הגמרא, בטוחני שהספר **שערי למוד** יהי' לתועלת גדולה לתלמידי הישיבות ולמחנכים וכל מי שיחפש הדרך להבנת הגמרא.

והנני מברכו שיזכהו ה' לפתוח שערי הלמוד לפני העמלים בתורה כחפצו וכחפץ הכו"ח לכבוד התורה ולומדי'

חיים פינחס שינברג

כ"ה

הרב חיים פינחס שינברג

ראש הישיבה „תורה אור”

מורה הוראה דקרית מטרסדורף

ירושלים — טלפון 521513

5740. *Bechukotáj* heti szakaszának 4. napján

Eliyahu Krupnick rabbit nemes szándék vezérelte, hogy megajándékozza a nagyközönséget ezzel a hasznos könyvvel, amelyben végigvezet a gemárátanulás módszerein, és összegyűjti a Talmud szabályait a *risonim* és *ácháronim* műveiből, a chádérai Itri *jesivá*ban szerzett tanítói tapasztalatának gyümölcseként.

Mivel jól ismerem az író, és tudom, hogy Isten segítségével sikerült egyenes úton vezetnie tanítványait a Gemará megértésében, biztos vagyok benne, hogy ez a könyv nagyon hasznos lesz a *jesivák* tanulói és tanítói számára, és mindenkinek, aki a Talmud megértésére vágyik.

Ezennel megáldom a szerzőt, hogy az Örökkévaló tegye érdemessé arra, hogy kinyithassa a tanulás kapuit a Tórával szorgosan foglalkozók előtt, akarata és e sorok aláírójának akarata szerint, tiszteletet adva a Tóranak és a Tóra tanulóinak.

RABBI CHAIM PINCHAS SCHEINBERG

a Torá Or jesiva vezetője

Kirját Máattersdorf rabbija, Jeruzsálem

מוסדות אור שמח
OHR SOMAYACH INSTITUTIONS
The Joseph and Faye
TANENBAUM COLLEGE

The greatest challenge facing the world of Torah education today is the development of a methodology to introduce the student with limited background in Jewish studies to the Talmud. We who have been granted the privilege of teaching Torah to a generation of young men with outstanding academic backgrounds from English-speaking countries are acutely aware of the problems they encounter in mastering the style and language of Talmudic studies.

It is therefore a great pleasure for us to welcome the publication of Rabbi Eliyahu Krupnick's excellent aid for this type of student. This concise work, representing a thorough research effort by a Talmudic scholar with years of teaching experience in Israel, will serve the novice in Talmud as a virtual tutor, helping him to navigate the Sea of Talmud with confidence and competence.

The points selected by the author for clarification demonstrate his sensitive appreciation of the obstacles encountered by students in their initial efforts towards gaining a mastery of the text. Such mastery is vital not only to the understanding of Talmud but to an intelligent approach towards the classic commentaries on Torah and the vast literature of Halacha. He is to be congratulated for the sophisticated manner in which he has restricted himself to the crucial problems facing the beginner so that the reader knows exactly what he can expect to find in this work as a guide to his development.

We recommend this work not only for students in Yeshivos such as ours but also for every student of Talmud who wishes to acquire a clearer understanding of the intricacies of the Talmud. May Heaven bless the author with the wide acceptance of his work and enable him to continue producing works to help Jews of all ages grow in their Torah development.

With Torah blessings,
RABBI MENDEL WEINBACH
Dean, Ohr Somayach Institutions

מוסדות אור שמח

OHR SOMAYACH INSTITUTIONS
The Joseph and Faye
TANENBAUM COLLEGE

A Tóra oktatását érintő legnagyobb kihívás a mai világban egy olyan módszertan kidolgozása, amely bevezeti a Talmudba azokat a tanulókat, akik még alig részesültek zsidó oktatásban. Mi, akik abban a megtiszteltetésben részesültünk, hogy kiemelkedő tudományos háttérrel rendelkező, angol anyanyelvű fiatal emberek nemzedékének taníthattunk Tórát, tisztában vagyunk azokkal az égető problémákkal, amelyekkel a talmudtanulás stílusának és nyelvezetének elsajátítása során találkozunk.

Ezért különösen örömteli a számunkra, hogy üdvözölhetjük Rabbi Eliyahu Krupnick könyvét, amely kitűnő segítséget nyújthat ezeknek a tanulóknak. Ez a tömör, összefoglaló mű, amely egy több éves izraeli oktatói tapasztalattal rendelkező talmudtudós mélyreható kutatásának az eredménye, virtuális tanárként fogja segíteni a kezdő talmudtanulót, hogy az magabiztosan és hozzáértően evezhessen a Talmud tengerén.

A tisztázásra szoruló pontok kiválasztása a szerző érzékenységet mutatja azon akadályok iránt, amelyekkel a tanulók a szöveg elsajátításának első lépései során szembesülnek. A szöveg tökéletes elsajátítása nemcsak a Talmud megértéséhez szükséges, de a Tóra klasszikus kommentárjainak és a *háláchá* hatalmas irodalmának értő megközelítéséhez is nélkülözhetetlen. A szerzőt dicséret illeti azért a szofisztikált módszerért, melyben csupán azokra a kritikus problémákra fókuszál, amelyekkel egy kezdő találkozhat, így az olvasó pontosan tudja, milyen segítségre számíthat ebben a könyvben.

Ezt a művet nemcsak a miénkhez hasonló *jesivák* tanulóinak ajánljuk, hanem mindenki számára, aki a Talmud bonyolult részeinek világosabb megértésére vágyik. Áldja meg az Ég a szerzőt művének széleskörű elfogadásával és tegye lehetővé számára, hogy további művekkel segíthesse zsidók minden korosztályát, a Tórában való elmélyülésük növekedésében.

A Tóra áldásaival,
RABBI MENDEL WEINBACH
Dékán, Ohr Somayach Institutions

Tartalomjegyzék

Bevezetés	13
1. A Szóbeli Tan (תורה שבעל פה)	16
2. סגיא-szerkezetek.....	24
3. Kulcsszavak és kifejezések	45
4. Egy סגיא feldolgozása	56
5. A Talmud szabályai	63
6. Rási és Toszáfot szabályai	81
7. Irányelvek az Ággádá megértéséhez.....	85
8. A Talmud kiemelkedő bölcsei	101
Hivatkozások (מראי מקומות)	103
Tárgymutató	106

Bevezetés

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא כָרַת הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְרִית עִם יִשְׂרָאֵל אֲלֵא
בְּשָׂבִיל דְּכָרִים שְׂבַעַל פָּה, שְׁנַאָמַר: כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אֶתְּךָ
בְּרִית וְאֵת יִשְׂרָאֵל. (גיטין ס', ב)

Rabbi Jochánán mondta: „A Szent – áldott Ő – csak a Szóbeli Tan miatt kötött szövetséget Izraellel” (*Gittin* 60b). Az Írott Tan, vagyis a Biblia mára széles körben elfogadottá vált. A zsidó népre vonatkozó egyedi útmutatásokat azonban a Szóbeli Tan (תּוֹרָה שְׂבַעַל פֶּה) foglalja magában, amely az Írott Tan általános elveit alkalmazza azokra a specifikus előírásokra és helyzetekre, amelyek a Tórát követő vallásos életet jellemzik.

Például a Tórában szereplő következő parancsolat: וְהָיוּ
דְּבַרְכֵיךָ בֵּין עַיִנֶיךָ – „legyenek *totáfo*ként a szemeid között” (*Devárim* 6:8) teljesen értelmezhetetlen lenne a תּוֹרָה שְׂבַעַל פֶּה segítségével nélkül, amely a טַטְפַת kifejezést a *tefillim*mel (imaszj) azonosítja, megadva elkészítésének és használatának módját. Egy helyen maga az Írott Tan is világosan utal a szóbeli hagyományra, amikor így fogalmaz: וְזָבַחְתָּ [...] כְּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ – „úgy vágd le [az állatokat...], ahogy megparancsoltam neked” (*Devárim* 12:21), ugyanakkor a kóser vágásra vonatkozó szabályokat sehol sem találjuk a Bibliában. Ezért a bölcsek arra a következtetésre jutnak, hogy itt a Biblia azokra a törvényekre utal, amelyeket Isten a Szináj-hegyen adott át Mózesnek (*Chullin* 28a).

A תּוֹרָה שְׂבַעַל פֶּה tanulmányozása mindig sok időt és erőfeszítést igényelt, valamint teljes elkötelezettséget a Szóbeli Tan szabályainak megértése iránt. Ahogy a *Midrás Tánchumá* írja (ג, נח): מְשִׁילָה לַחֲשָׁף – „A Szóbeli Tan tanulmányozása nehéz, és sok gyötrellemmel jár, mert a sötétséghez hasonlatos.” Ennek

megfelelően a פה שבעל פה Szináj-hegyi kinyilatkoztatása óta tudósok generációi merültek el teljes odaadással a mélységeiben, mert ahogy a Midrás folytatja: שׁאֵין לוֹמַד אוֹתָהּ אֶלָּא מִי – „csak az tudja megtanulni, aki a Szentet – Áldott Ő – teljes szívéből és teljes lelkéből szereti”.

Szerencsések vagyunk, hogy manapság tanúi lehetünk a hagyományokhoz való figyelemre méltó visszatérésnek, különösen a פה שבעל פה tanulmányozása terén. Ám sajnálatos módon miközben sokan erős vágyat éreznek a Gemará megismerése iránt, elcsüggednek az arámi nyelv elsajátításából és a szöveg értelmezéséből fakadó nehézségek miatt. S még azok sem tudják mindig teljesen megérteni a Gemarát, akik e nehézségek ellenére éveken keresztül folytatják a Talmud tanulmányozását.

A *jesivák*ba érkező újoncok tanításában szerzett tapasztalataim alapján vitán felül kijelenthetem, hogy a minimális héber nyelvű háttérrel rendelkező tanulók is, csupán néhány hónap megfelelően irányított gemarátanulás után, kellő folyékonysággal képesek olvasni és értelmezni a Gemarát. Sajnos azonban a legtöbb kezdő sok időt elveszít azzal, hogy elsajátítsa a talmudtanulás alapvető technikáit.

Főszabályként úgy találtam, hogy egy átlagos intelligenciával rendelkező tanuló képes elolvasni és megérteni szinte bármelyik Gemarát, miután elsajátított három alapvető készséget, amelyek a következők:

1. háttérismeretek a Misna és a Gemará megírásának és összeállításának a folyamatáról
2. a סגנון-k (talmudi részek) különféle szerkezeteiben való jártasság
3. kulcsszavak és kifejezések jelentésének és konnotációinak ismerete, valamint alapvető nyelvtani ismeretek.

Ebben a könyvben בע"ה összegyűjtöttük a szükséges háttérinformációkat a klasszikus kommentárokból (ראשונים וְאַהֲרֹנִים), megalkottunk egy módszert, amellyel vázlatot készíthetünk a סְגָיָה-król, és a bennük lévő részek alapján besorolhatjuk őket a megfelelő típusba, végül összeállítottunk egy kulcsszavakból és kifejezésekből álló gyűjteményt, megadva mindegyikük jelentését és konnotációit. Miután a tanulók elsajátították ezt az anyagot, már csak 20-30 oldalt kell áttanulmányozniuk bármelyik Gemarából, jegyzeteket készítve az egyes סְגָיָה-k szerkezetéről (lehetőleg vázlat formájában), a gyakorlatban megfigyelve az alapszavakat és -kifejezéseket, így pár hónap alatt kellő jártasságra tehetnek szert a gemará-tanulásban. Ezen a ponton, ha a tanuló még nem is ért teljesen minden szót egy סְגָיָה-ban, akkor is képes lesz megragadni a vita lényegét bármely Gemarában az adott סְגָיָה-típus szerkezetének elsajátításával és azoknak a kulcsszavaknak a felismerésével, amelyek előre jelzik a kérdéseket, válaszokat, idézeteket stb.

A talmudtanulásnak e javasolt módja, nem csak a gemará-olvasás és -megértés bevezetőjeként szolgál, hanem segít szilárd alapot nyújtani a Gemará helyes értelmezéséhez a tanulás előrehaladottabb, mélyebb szintjein is. Az e könyvben javasolt módszert sikeresen alkalmazhatják oktatók is, hogy a hallgatóik számára érdekesen és csekély erőfeszítés árán tárhassák ki a „tanulás kapuit” (שְׁעָרֵי לְמוֹדָה).

Ezenfelül összeállítottunk egy listát a Talmud szabályairól és rendszeréről (כְּלָלֵי הַש"ס) a ראשונים és אַהֲרֹנִים könyvei alapján, ami a tanulás minden szintjén segíti a Gemará módszereinek helyes értelmezését.

Sok sikert kívánunk az Olvasónak a תּוֹרָה שְׁבַעַל פֶּה megértésének hosszú, ám jutalommal teli útján, és szívből reméljük, hogy ez a könyv segíteni fogja láncszemmé válni a תּוֹרָה שְׁבַעַל פֶּה tanítóinak és tanítványainak, a Szinájától a mai napig tartó, töretlen láncolatában.

1.

A Szóbeli Tan (תּוֹרָה שְׁבִעֵל פֶּה)

„[Így szólt az Örökkévaló Mózeshez:] Neked adom a kőtáblákat, a Tórát és a parancsolatot.”¹ A „Tóra” ebben az írásversben az Írott Tanra utal, a „parancsolat” pedig annak magyarázataira,² a Szóbeli Tanra,³ mivel Mózes az összes parancsolatot a törvények minden egyes részletével együtt kapta meg a Szináj-hegyen.⁴ A Tórának e magyarázatát szóban adták tovább egymásnak az emberek nemzedékeken át, kiemelt gondossággal, 35 generáción keresztül,⁵ aminek során tudósok tízezrei merültek el a תּוֹרָה שְׁבִעֵל פֶּה minden apró részletének a tanulmányozásában. A *Szánhedrin* (a tóratudósok legfőbb testülete) emellett rendeleteket és megszorításokat vezetett be, hogyha a tórai törvények szentségének megőrzése érdekében ezt szükségesnek látta.⁶

A második Szentély lerombolását követően Rabbi Jehudá háNászi – akit Rámbám bölcsességben és jámborságban tökéletes emberként jellemez⁷ – elsőként írta le a Szóbeli Tant, attól félve, hogy a szétszóratás nehézségei, az üldöztetés és a tórtanulás tilalma miatt az emberek elfelejtik.⁸ Korának sok más tudósával együtt körültekintően megvizsgálta a különböző hagyományokat és véleményeket, melyeket az évek során továbbadtak a תּוֹרָה שְׁבִעֵל פֶּה minden egyes területén, majd minimális mennyiségű, gondosan megválogatott szavakkal lejegyezte őket, amivel megalkotta a Misnát.⁹

Valójában a Misna több törvényét már Rabbi Jehudá előtt is összegyűjtötték, és Misna-szerű szerkezetbe foglalták. Ezeket a tudósok megjegyezték, és szóban adták tovább egymásnak nemzedékeken át.¹⁰ Ezeket a misnákat (a Szóbeli Tan egyes részletei) bizonyos hasonlóságok alapján rendezték

egybe, ami segítette a memorizálásukat, ám témájuk szerint nem feltétlenül kapcsolódtak egymáshoz. Miután Rabbi Jehudá témák szerint újraserkesztette a misnákat, esetenként megőrizte a korábbi szerkezetet, mivel ekkorra ezek a misnák már elfogadottá váltak, és az emberek többsége ebben a formában jegyezte meg őket. Kiemelten fontos volt számára, hogy elkerülje a változásból eredő zavart, amely megnehezítette volna az emlékezést. Ezért találhatunk a Misnában olyan részeket, amelyek nincsenek közvetlen kapcsolatban azzal a traktátussal, amelyikben szerepelnek.¹¹

Ugyanígy néha egy misna két állítást tartalmaz, amelyek közül a második magában foglalja az elsőt, s így az első nyilvánvalóan fölösleges. Erre az esetre a Gemará (a Misna irányadó magyarázatainak és értelmezéseinek gyűjteménye) így hivatkozik: ז"א ז"א ז"א. Máskor az első kijelentés foglalja magában a későbbit: ז"א ז"א ז"א. Ezek olyan esetben jöttek létre, amikor Rabbi Jehudá először az egyszerűbb állítást tanulta a mesterétől, s azt beleszerkesztette a Misnába. Később hallotta a bővebb szabályt, de mivel addigra már ismerték és megjegyezték a korábbi tanítást, ezért nem távolította el azt, hanem hozzáadta az új információt.¹²

Vannak esetek, amikor a Misna az egyik helyen egy bizonyos *tánná* (a Misna idejében élő tóratudós) véleményét követi, míg egy másik helyen a vele szemben álló véleményt. Ez olyankor történt, amikor Rabbi Jehudá először az első *tánná* állítását tartotta helyesnek, évekkal később azonban megváltozott a véleménye a követendő *háláchá*ról, és hozzáadta a korábbival szemben álló másik misnát. Az eredetit azonban már nem akarta eltávolítani, mivel azt már megtanulták az emberek, és a változtatás zavart okozott volna.¹³ Az érthetőség és a memorizálás elősegítése ösztönözte Rabbi Jehudát arra is, hogy az egymást követő misnai kijelentések között törekedjen a nyelvi és tematikai hasonlóság és szimmetria megőrzésére.¹⁴

mielőtt valamilyen állítás bizonyítására használná fel. Mindezt azért teszi, hogy megbizonyosodjon róla, nem **משפטיא**.²³

A *tánnák* kora után kezdődött az *ámorák*²⁴ (magyarázók) 300 éves időszaka,²⁵ amely 7 generációt ölelt fel.²⁶ Felismerve, hogy ők már nincsenek olyan kimagasló szellemi szinten, amely lehetővé tenné számukra, hogy a *tánnákkal* vitába szálljanak,²⁷ minden erejüket arra fordították, hogy megértsék, tisztázzák és kifejtsék az őket megelőző mesterek tanításait, elsősorban az alapján, ahogy azok a Misnában szerepelnek.²⁸

Mikor a bölcsek ismét felismerték, hogy a szellemi szint csökken, és küszöbön áll a szétszórásban való feloldódás, elhatározták, hogy leírják az évszázadok során a különböző *jesivákban* zajló háláchikus eszmecserék konklúzióit. Így született meg a Jeruzsálemi Talmud Rabbi Jochánán szerkesztésében,²⁹ aki Rabbi Jehudá egyik fiatal tanítványa volt, később pedig a Szentföldön élő bölcsek vezetője lett. A Babilóniai Talmudot (Gemará) Ráviná és Ráv Ási szerkesztették, akik 60 éven keresztül gyűjtötték össze, vizsgálták meg és rendszerezték mindazt, amiket előtük mondtak. A művet Merémár és Már (Ráv Ási fia) fejezte be 4265-ben (i. sz. 505), amihez végül az őket követő bölcsek, a *szávorák* tettek hozzá pár kiegészítést.³⁰

Az *ámorák* négy okból írták a Gemarát:

1. hogy megmagyarázzák a Misna törvényeinek háttérében álló okfejtéseket,
2. hogy meghatározzák a *háláchára* vonatkozó végső döntést a *tánnák* és az *ámorák* vitáiban,
3. hogy feljegyezzék azokat a rabbinikus rendeleteket és határozatokat, amelyek a Misna kora után születtek,
4. hogy összegyűjtsék a **דְּרָשׁוֹת וְאִגְרֹת** (homiletikai írásokat),³¹ amelyek érintik a filozófia minden kérdését³² és a Kabbala rejtett tanításait.³³ (Rámbám és vezető

kabbalisták mind kihangsúlyozzák, hogy a Talmud nemcsak érinti, de meg is oldja a filozófia kérdéseit, és utalásokat tesz a Kabbala minden titkos tanítására, azok számára, akik képesek megérteni őket.)

A Gemará a *jesivákban* – különböző helyen és időben – zajló viták jegyzőkönyve, melyben nemcsak a konklúziót, hanem a hozzá vezető gondolkodási folyamatot is rögzítették.³⁴ Ezért fordulhat elő, hogy néha, amikor egy *ámorá* kijelentésével kapcsolatban feltesznek egy kérdést, az már egy korábbi állításával kapcsolatban is felmerülhetett volna, azért rögzítették mégis ebben a sorrendben, mert így zajlott az aktuális beszélgetés.³⁵ Hasonlóképp előfordul, hogy két egymást átfedő háláchikus kérdés is megtalálható a Gemarában, mivel mindkettőt egymástól függetlenül tették fel különböző *jesivákban*.³⁶ A *tánnáktól* eltérően az *ámorák* sokkal tisztábban fogalmazták meg a gondolataikat, ezért a Gemará az ő kijelentéseiket mindig szó szerint értelmezi.³⁷

A több százezer tudós 40 generációja alatt elhangzott megszámlálhatatlan kijelentésből Rabbi Jehudá, Ráviná, Ráv Ási és a kortárs tudósok gondosan kiválasztották a kiemelkedő *tánnák* és *ámorák* legmegbízhatóbb tanításait, amivel összefoglalták a תּוֹרָה שְׁבַעַל פֶּה -t az őket követő összes nemzedék számára.³⁸ Miután a Gemará elkészült, a későbbi bölcsek már nem mondhattak ellent az *ámoráknak* vagy vezethettek le új törvényeket az Írott Tanból. Ehelyett a Szóbeli Tan átfogó megértésére törekedtek, hogy a felmerülő háláchikus problémákat a talmudi források elemzésével és összehasonlításával tudják megoldani.³⁹

A Talmudban (Misna és Gemará) továbbadott תּוֹרָה שְׁבַעַל פֶּה öt részre osztható:⁴⁰

1. Mózes mesterünk által átadott törvények, amelyekre utalást találunk a Bibliában. Ilyen például az, hogy a *micvá*hoz használt פְּרִי עֵץ הָדָר (a szép fa gyümölcse)⁴¹ az *etrogot* jelenti, amit hagyományként adtak tovább egymásnak az emberek Mózesről és Jehosuatól kezdve nemzedékeken át, ugyanakkor a bölcsek utalást is találtak rá az Írott Tanban.⁴²
2. Mózes mesterünk által átadott törvények, amelyekre nem találunk forrást vagy utalást az Írott Tanban. (לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הִלְכָה)
3. A מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרָשָׁת בָּהֶן (a Tóra szövegértelmezésének elfogadott módszerei) segítségével levezetett törvények. A legtöbb מְחִלּוּקוֹת (háláchikus viták) ebben a kategóriában keletkeztek. Elsősorban Hillél és Sámáj tanítványainak idejétől kezdve (kb. a második Szentély lerombolása előtt 100 évvel), amikor már nem tudták olyan tökéletesen alkalmazni ezeket a módszereket, mint az őket megelőző generációk.⁴³
4. Rabbikus tiltások, amelyekkel megelőzhető a tórai törvények megszegése, mivel a Tóra előírja: וּשְׁמַרְתֶּם אֹת מִשְׁמַרְתִּי – „és őriztétek az én törvényeimet”,⁴⁴ amit a Gemará a következőképpen értelmez: עָשׂוּ מִשְׁמַרְתִּי לְמִשְׁמַרְתִּי – „készítsetek védőkorlátot a törvényeimhez”.⁴⁵ Ezekben az esetekben is találhatunk nézeteltéréseket a *tánnák* illetve az *ámorák* között arról, hogy egy adott korlátozás feltétlenül szükséges vagy kívánatos-e.
5. Egyéb, a közjót szolgáló rendeletek, szokások és intézkedések, amelyek bevezetését a tudósok szükségesnek látták.

Egy Talmud-oldal részei

(A) משנה

A Misna egy paragrafusa.

(B) גמרא

A Gemará, mely értelmezi, magyarázza és megvitatja a Misnát.

(C) רש"י

A Talmud alapvető, nélkülözhetetlen kommentárja, melynek szerzője Rási (Rábbénu Slomo Jiccháki, vagyis R. Slomo ben Jicchák), egy híres, 11. századi tóratudós a franciaországi Troyes-ből. A talmudi szövegekhez írt felülmúlhatatlan értelmezései és magyarázatai megjelenésük óta a talmudtanulás integrált részét képezik.

(D) תוספות

Toszáfot: 11–13. századi, Franciaországban és Németországban élő tóratudósok kommentárjai, amelyekben általában összehasonlítják vagy ütköztetik a Talmud különböző helyein megtalálható, egymáshoz kapcsolódó אגונים-kat.

(E) עין משפט

Én Mispát: hivatkozások, melyek jelzik, hogy az adott talmudi rész a *Sulchán Áru*chban és más törvénygyűjteményekben hol szerepel a *háláchá* alapjaként.

(F) הגהות הב"ח

Hágáhot háBách: a Talmud-nyomtatásokban megjelenő hibák szövegjavításai és esetenként a Talmudhoz írt megjegyzések, melyeket R. Joél Szirkesz írt a 18. században Lengyelországban. A Bách név a בֵּית הַדָּשׁ című híres művének kezdőbetűiből származik.

(G) מסורת הש"ס

Meszoret háSász: keresztivatkozások a Gemará más helyein lévő azonos vagy hasonló részekhez.

2.

אגוד-szerkezetek

Az *ámorák* különböző ügyek mentén számtalan témát megvitatnak a Gemarában. Logikai és analitikai módszereik nem térnek el jelentősen a mi gondolkodásmódunktól, csupán abban van különbség, hogy a Gemará az *ámorák* nyelvén, arámiul íródott.

A Gemarában egy bizonyos témával foglalkozó részt אגוד-nak hívnak. A אגוד-k komponenseit aszerint jellemezhetjük, hogy milyen szerepet töltenek be a beszélgetésben. Mindegyik összetevőt egy meghatározott kezdőszó jelöl. Ezek a kezdőszavak lehetővé teszik a számunkra, hogy az egyes אגוד-kat alkotórészekre bontsuk. A אגוד részeinek megfelelő azonosítása azért fontos, mert ennek segítségével ismerhetjük fel, mikor következik egy kérdés, illetve a rá adott válasz, mikor magyarázza a Gemará a Misna egy-egy kifejezését, mikor hoz háláchikus döntést stb. A következőkben megismerkedünk a אגוד-k 10 alkotóelemével, szerepükkel és azokkal a kezdőszavakkal, amelyek azonosítják őket.⁴⁶

Egy tipikus példában egy אגוד az *ámoráknak* az adott misnára vonatkozó magyarázataival kezdődik. Ezek a magyarázatok kérdésekre inspirálnak, és különféle problémákat vetnek fel. A אגוד későbbi részeiben ezeket a felmerült kérdéseket próbálják megválaszolni, illetve a misnában és a *bárájtában* lévő különbségeket összeegyeztetni. Lezárásként meghatározzák a követendő *háláchát*, és egy történettel illusztrálják.

A következőkben az egyes alkotórészeket vesszük sorra.

A סגיא-k alkotóelemei röviden

1. פרוש – A misna magyarázata
2. שמעתתא – Egy *ámorá* kijelentése
3. שאלה ותשובה – Háláchikus kérdés és válasz
4. קשיא ופרוק – Egy talmudi kijelentés visszautasítása céljából feltett kérdés, majd annak megoldása
5. סיוע – Bizonyíték egy talmudi állítás alátámasztásához
6. רמייה – Egyenlő autoritással rendelkező kijelentések vagy bibliai részek közötti látszólagos ellentmondások bemutatása
7. הצרכה – Hasonló (látszólag felesleges) kijelentések szükségességének magyarázata, kiemelve a bennük lévő egyedi elemeket
8. הלכתא – Háláchikus döntés
9. מעשה – Egy olyan megtörtént eset bemutatása, amelyben a meghozott döntés alátámaszt egy háláchikus véleményt
10. הגדה vagy אגדה – Homiletikai tanítás és elbeszélés

1. פרוש – A misna magyarázata

Az első összetevő a פרוש, amely egy adott misnára vonatkozó magyarázat. A misnákat nagyon tömören írták, nem mindig tartalmazzák a bennük foglalt törvények bibliai forrását, és anélkül alkalmaznak bizonyos elveket, hogy megmagyaráznák őket. Mindezek nehézségeket okozhatnak a tanulóknak, ezért az *ámorák* magyarázatokat fűzték a misnákhöz.

- Tipikus kezdőszava: מַאי – „Mi az/mit jelent?”⁴⁷

Példa

A *Báme mádlikin* fejezetben – „Mivel gyűjtjük meg [a *sábbái* fényeket]?” – ez áll a misnában (*Sábbát* 20b): „Nem gyűjtünk *kikolajjal*.” A Gemará felteszi a kérdést (*Sábbát* 21a): מַאי שְׁמֵן קִיָּק – „Mi az a *kikolaj*?” Majd kifejti a választ.

A Gemará néha nem az egyes misnai kifejezések jelentését kutatja, hanem az adott előírás tórai forrását keresi.

- Ennek az esetnek a tipikus kezdőszavai: מֵנַה הֵנִי מְלִי – „Honnan vannak ezek a szavak (vagyis mi a forrásuk)?”

Példa

A Gemará (*Beráchoť* 35a) idézi a misna szavait: „Milyen áldást mondunk a fa gyümölcsére?” Majd így folytatja: מֵנַה הֵנִי מְלִי – „Mi a forrása az étkezés előtti áldás törvényének?” Ezzel egy konkrét tórai írásverset keres, amelyből az áldásmondás előírását tanulhatjuk.

Egy másik magyarázattípusban az *ámorák* egy misnai kijelentés indokát vagy hátterét akarják kideríteni.

- Ebben az esetben a következő szavakkal vezetik fel a kérdést: מַאי טַעְמָא – „Mi az oka/indoka?”

Példa

A Gemará (*Beráchoť* 15a) idézi a misnát: „Aki úgy mondja el a *Semá* szavait, hogy közben nem hallja őket, eleget tett a kötelezettségének. Rabbi Joszé szerint viszont nem tett eleget.” Majd felteszi a kérdést: מַאי טַעְמָא דְרַבִּי יוֹסֵי – „Mi az indoka Rabbi Joszénak?” Vagyis mi az alapja Rabbi Joszé véleményének?

Tehát a פְּרוּשׁ három típusa

1. Szavak és fogalmak magyarázatai. Kezdőszava: מָאִי – „Mit jelent?”
2. Azok a magyarázatok, amelyek a misna törvényeinek tórai forrására vonatkoznak. Kezdőszavai: מֵנָּה הֵנִי מְלִי – „Honnan vannak ezek a szavak?”
3. Azok a magyarázatok és érvelések, amelyek a misna szavainak hátterét tárják fel. Kezdőszavai: מָאִי טַעְמָא – „Mi az oka?”

2. שְׂמַעְתָּהּ – Egy ámorá kijelentése

Az arámi שְׂמַעְתָּהּ szó beszámolót jelent, amelyben a Gemará vagy egy ámorá, akit a Gemará idéz, beszámol egy hallott esetről. Azokat a kijelentéseket soroljuk a שְׂמַעְתָּהּ kategóriájába, amelyek nem kapcsolódnak közvetlenül az adott misnához. Nem magyarázzák (mint a פְּרוּשׁ), és nem ütköztetik vagy támasztják alá más állításokkal. Ezek egy adott ámorá független megjegyzései.

- Tipikus kezdőszava: אָתְמַר – „Azt mondják...”

Példa

Az *Élu meciot* fejezetben (*Bává Meciá* 21a) a Gemará egy olyan misnát tárgyal, amelyben valaki elveszít egy tárgyat, és reménytelennek tartja, hogy az visszakerüljön hozzá. Ezután a Gemará így folytatja: אָתְמַר יְאוּשׁ שְׁלֵא מְדַעַת: אַבְיִי אָמַר לֹא הָרִי – „*Itmár*: olyan esetben, ha valaki nem tudja, hogy elveszített egy tárgyat, de ha tudná, akkor reménytelennek tartaná, hogy az visszakerüljön hozzá, Ábbájé szerint nem beszélhetünk reményvesztésről, Rává szerint azonban ez is reményvesztésnek számít.” Az Ábbájé és Rává véleményét bemutató beszámoló שְׂמַעְתָּהּ, mivel nem

kapcsolódik közvetlenül a misnához, ugyanis az kifejezetten olyan esettel foglalkozik, amikor a személy tudja, hogy elveszített valamit.

Példa

Beráchot (39b) traktátusában a következőt olvassuk: „A törvény Rává véleményét követi, aki szerint először mondjunk áldást [a kenyérre], és utána vágjuk fel.” Majd a Gemará így folytatja: אָתָּמָר הִבִּיאוּ לְפָנֵיהֶם פְּתִיתִין וְשִׁלְמִין אָמַר רַב הוּנָא מְבַרְךָ עַל הַפְּתִיתִין וּפּוּטֵר אֶת הַשִּׁלְמִין, וְר' יוֹחָנָן אָמַר שְׁלֵמָה מְצִיָּה מִן הַמְּבַחָר – „*Itmár*: *ptitint* (kenyérszeleteket) és teljes [cipót vagy zömlét] hoztak eléjük. Ráv Huná szerint a kenyérszeletekre mondjanak áldást, amely magába foglalja a teljeseket is, Rabbi Jochánán szerint viszont a teljeseket kell előnyben részesíteni a *micvá* elvégzésekor.” Ez a rész, amely azzal foglalkozik, hogy mit kell tennünk, ha többféle kenyér van előttünk szintén שְׁמֵעָתָא, ugyanis nem kapcsolódik közvetlenül az azt megelőző részhez, amelyben magáról a *háMoci* áldásról van szó.

Néha egy שְׁמֵעָתָא nem אָתָּמָר szóval kezdődik. Ilyen esetben akkor sorolhatjuk ebbe a kategóriába, hogyha az elbeszélés nem kínál magyarázatot, tesz fel kérdést, vagy támogat egy misnát vagy *bárájtát*.

Példa

Beráchot 45a oldalán a Gemará idézi a misnát: „Ha hárman együtt ettek, kötelesek együtt elmondani az étkezés utáni áldásokat.” Ezt egy פְּרוּשׁ követi: מִנָּא הָנִי מְלִי – „Mi a forrásuk ezeknek a szavaknak?” Amire Rabbi Ábbáhu a következő írásverset idézi: „Amikor az Örökkévaló nevét szólítom, adjatok dicsőséget Istenünknek.” Ezután a Gemará így folytatja: אָמַר ר' חֲנַן בַּר אֲבָא מַנִּין לְעוֹנָה אֲמַן שְׁלֵא יִגְבִּיָּה קוּלוֹ יוֹתֵר מִן

הַמְּכַרְךָ שֶׁנֶּאֱמַר וְכוּ' – „Ráv Chánán bár Ábbá mondta: milyen forrásból tudjuk, hogy aki áment mond, nem válaszolhat hangosabban annál, mint aki az áldást mondja? Mert írva van: stb...” Ez a kijelentés nem a misna magyarázata, hanem egy attól független háláchikus állítás, és bár nem kezdődik אֶתְמַר -ral ettől függetlenül a שְׂמֵעָתָא kategóriájába tartozik, mivel nem kapcsolódik közvetlenül az azt megelőző témához.

3. שְׂאֵלָה וְתִשׁוּבָה – Háláchikus kérdés és válasz

Valójában a Gemará nagy része kérdésekkel és válaszokkal foglalkozik. Az *ámorák* kifejtnek egy véleményt, amelyet megtárgyalnak, és számos kérdést tesznek fel vele kapcsolatban. Azért hogy elősegítsük a tanulást, a kérdéseket többféle kategóriába soroljuk. A továbbiakban a שְׂאֵלָה וְתִשׁוּבָה -k közé csak olyan kérdéseket sorolunk, amelyek háláchikus természetűek. Az ettől eltérő kérdéseket külön vizsgáljuk. A שְׂאֵלָה וְתִשׁוּבָה -ban az *ámorák* egy bizonyos helyzetben alkalmazott törvényt akarnak kideríteni, amelyhez a *tánnák* szavaiban keresnek választ.

A שְׂאֵלָה וְתִשׁוּבָה tipikus kezdőszavai

- אֲבַעְיָא לְהוּ – „Feltettek nekik egy kérdést” (a tudósok egy csoportja a saját vagy egy másik csoport kérdését)
- בְּעוּ מִנִּיהַ – „Megkérdezték tőle” (egy csoport kérdést tett fel egy személynek)
- בְּעָא מִנִּיהַ – „Megkérdezte tőle” (egy személy egy másik személytől)⁴⁸
- מַאי וְכוּ' – „Mi a törvény?” (egy bizonyos esetben, amelyet bemutatnak)

Példa

Beráchos (26a): שְׂתַפְּלֵל מִהוּ, אֲבַעֲיָא לְהוּ טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְהָה מַהוּ, עֲרַבִית שְׂתִימִים – „Feltettek egy kérdést: [ha] valaki hibázott, és elfelejtette elmondani a *Minchá* imát, mi a törvény? Mondja el az *Árvit* imát kétszer?” Ugyanígy egy másik helyen, ahol a Gemará egy tulajdonos felelősségét vizsgálja a tehene által okozott kárral kapcsolatban (*Bává Kámmá* 19b), felteszi a kérdést: כְּשֶׁשָּׂה בְּזִנְבָה מַהוּ – „Ha [amiatt történt a károkozás, hogy] a tehén lóbálta a farkát, mi a törvény?”

Ha egy *ámorá* ebben a formában teszi fel a kérdést: „Mi a törvény (egy bizonyos esetben)?”, és megválaszolja: „A törvény (ebben az esetben) az, hogy...”, akkor a *tánnák* szavaiban keres bizonyítékot, amellyel alátámaszthatja a kijelentését. Mivel a *tánnák* autoritása nagyobb az *ámorákénál*, egy *tánná* állítása elegendő segítséget nyújt az *ámorá* döntésének alátámasztásához. Hogyha egy *ámorának* nem sikerül bizonyítékot találnia egy tannaita forrásban (misna, *barájtá*, *toszeftá*), megpróbálhatja megindokolni az állítását logikai úton is. Ezt a típusú magyarázatot *szevárá*nak nevezzük.

Példa

A korábbi kérdésre (mi a törvény abban az esetben, hogyha a farok lóbálása okozta a kárt), a Gemará így válaszol: „[Talán a tulajdonosnak folyamatosan] tartania kéne a tehén farkát miközben megy?” Rási a következő magyarázatot fűzi ehhez: „A tulajdonost nem terhelheti felelősség [azért a kárért, amelyet a tehén okozott], mivel az közterületen történt [és a farok lóbálása a tehén normális járásához tartozik, amiről a járókelők tudnak, ezért nekik kell figyelniük rá].” A Gemará válasza ez esetben logikán alapul: *szevárá*.

Hogyha a Gemará feltesz egy kérdést, és nem talál rá kielégítő választ, a következő kifejezéssel zárja le a vitát: תִּיקוּ (maradjon állva), ami azt jelenti, hogy az adott kérdés megválaszolatlanul marad. (ועי' תוס' יר"ט סוף מס' עריות ושו"ת חת"ס חו"מ לקוטים סי' צ"ח)

4. קְשָׁיָא וּפְרוּקָא – Egy talmudi kijelentés visszautasítása céljából feltett kérdés, majd annak megoldása

Amikor egy új törvényt bemutatnak a Gemarában, vagy az *ámorák* között vita van egy törvényről, gyakran merül fel valamilyen nehézség. A Gemará feltesz egy kérdést a bemutatott törvénnyel vagy a vitában elhangzó egyik állítással kapcsolatban, majd megkísérli megmagyarázni, hogy a probléma megoldódjon.

A Gemarában a kérdéseknek két alapvető típusa van. Mielőtt megvizsgálánánk őket, nézzük meg azokat a kérdéseket, amelyek a mindennapi életünkben felmerülnek.

Példa

Joszi megkérdezi Mosét: „Mit írtál a matematikadolgozat 4. kérdésére?” Mose így felel: „250.” „Micsoda? – kérdez vissza Joszi –, ez egyáltalán nem logikus, mivel...” Joszi logikai alapon kérdőjelezi meg Mose válaszána helyességét, és megpróbálja elmagyarázni, hogy a válasz miért hibás. Ugyanígy a Gemarában is találunk ilyen jellegű kérdéseket. Ezeket קְשָׁיָא מְסַבְרָא -nak hívjuk, amelyekben egy állítást logikai alapon kérdőjeleznek meg.

A קְשָׁיָא מְסַבְרָא tipikus kezdőszavai

- מִתְקַהֵּל לָהּ – „Megtámadta (megkérdőjelezte) azt”
- פָּרַף – „Kérdést tett fel [a társa állításával kapcsolatban]”
- מְגַדֵּף – „Eltűnődött [a társa kijelentéséről]”⁴⁹

(Vannak, akik szerint az utolsó kétfajta kérdést az *ámorákat* követő *szávorák* tették fel, és illesztették a Gemarába.)⁵⁰

Példa (*Sábbát* 74a)

תָּנוּ רַבֵּנּוּ הָיוּ לְפָנָיו מִיָּנִי אוֹכְלִים בּוֹרֵר וְאוֹכֵל, בּוֹרֵר וּמְנִיחַ, לֹא יִבְרֵר וְאִם
בִּרְר חֵיב חֲטָאת. מֵאֵי קֶאֱמֵר? אָמֵר עוֹלָא הָכִי קֶאֱמֵר: בּוֹרֵר וְאוֹכֵל לְבוֹ
בֵּיוֹם, וּבוֹרֵר וּמְנִיחַ לְבוֹ בֵּיוֹם, וְלִמְחָר לֹא יִבְרֵר, וְאִם בִּרְר חֵיב חֲטָאת.
מִתְקִיף לָהּ רַב חֲסִדָּא וְכִי מִתָּר לְאַפּוֹת לְבוֹ בֵּיוֹם? וְכִי מִתָּר לְבִשְׁל לְבוֹ
בֵּיוֹם?

A rabbik így tanulták (vagyis ezt tanultuk egy *bárájtában*): [ha] különböző ételek vannak valaki előtt [*sábbát*kor]. Válogathat belőlük, és megeheti azt [amit kiválasztott], vagy otthagyhhatja azt, amit kiválasztott. [De] nem válogathat, mert ha így tesz, akkor köteles *chátát* áldozatot hozni. Mit mondott pontosan (vagyis hogyan kell értelmezni ezt a *bárájtát*)? Ulá szerint: „Ezt mondta (vagyis így kell érteni ezt a *bárájtát*): kiválaszthatja, hogy megegye aznap, vagy kiválaszthatja, hogy otthagya aznap; de nem válogathatja ki [az ételt] másnapra. Ha mégis így tesz, akkor köteles *chátát* áldozatot hozni.” Ráv Chisdá megtámadta [Ulá válaszát] (a következő kérdéssel): „Talán szabad aznapra sütni, és szabad aznapra főzni?” (Vagyis ahogy tilos *sábbát*kor aznapra sütni vagy főzni, ugyanígy tilosnak kell lennie aznapra kiválogatni az ételt is.) Mivel ez a kérdés logikán alapul, ezért *קְשִׁיָּא מִסְבְּרָא*.

A másik típusú kérdés tannaita forrásból idéz ellenvéleményt. Ahhoz, hogy megértsük, miért jelentős egy ilyen kérdés, térjünk vissza ahhoz a történethez, amelyben a tanulók a matematikadolgozat eredményén vitatkoznak. Mose azt állította, hogy a válasz: 250, Joszi pedig amellelt érvelt, hogy miért nem logikus ez a válasz. Tegyük fel, hogy mindeközben Jáákov is bekapcsolódik a beszélgetésbe, és azt mondja: „Mose, nincs

igazad. A matematikakönyvben szerepel ez a feladat, és ott a válasz: 240.”

Jáákov kijelentése tarthatatlanná teszi Mose álláspontját. Jáákov nem próbálja megmagyarázni, hogy Mose miért téved, egyszerűen csak azzal bizonyítja a tévedést, hogy a könyv ezt állítja, és a könyvben a helyes válaszok vannak. Mosénak nincs „ereje” a könyvvel szemben, nem mondhat ellent a könyvben szereplő kijelentéseknek, mivel a könyv autoritása nagyobb.

Ugyanígy a Gemarában is vannak hasonló kérdések. Ahogy már tanultuk, az *ámorák* nem mondhatnak ellent a *tánnák*knak, mivel a *tánnák* „ereje” nagyobb. Az *ámorák* csupán annyit tehetnek, hogy magyarázzák és értelmezik a *tánnák* szavait. Ha mégis úgy tűnik, hogy egy *ámorá* ellentmond egy *tánná* kijelentésének, amely a misnában vagy *bárájtá*ban szerepel, akkor a következő típusú probléma merül fel: „Egy misna vagy *bárájtá* autoritásából fakadó kérdés.”

Tipikus kezdőszavai

- מִי־תִבִּי – „Kérdezték”
- אֵי־תִבִּיָּהּ – „Kérdezte őt”⁵¹

Példa (*Bává Kámmá* 65b)

אָמַר רַבִּי אֵילְעָא : גָּנַב טְלָה וְנִעְשָׂה אֵיל , עָגַל וְנִעְשָׂה שׁוֹר , נִעְשָׂה שְׁנוּי בְּיָדוֹ וְקָנְאוּ . טָבַח וּמָכַר , שָׁלוּ הוּא טוֹבַח , שָׁלוּ הוּא מוֹכֵר . אֵי־תִבִּיָּהּ רַבִּי חֲנִינְא לְרַבִּי אֵילְעָא : גָּנַב טְלָה וְנִעְשָׂה אֵיל , עָגַל וְנִעְשָׂה שׁוֹר , מְשָׁלֵם תְּשֻׁלוּמֵי כָּפֶל וְתְשֻׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה וְכוּ

Rabbi Iláá mondta: ha valaki ellop egy bárányt, amely időközben kossá fejlődik, vagy egy borjút, amelyből ökör lesz, akkor változás történt a kezei között (és innentől nem vonatkozik rá a törvény: „adja vissza, amit ellopott”, mivel az állat már nem abban az állapotában van, mint amikor ellopta), és [a jószág] a tulajdonába kerül. (Vagyis az állat az övé marad, és csak az

értékét kell megfizetnie a tulajdonosnak). Hogyha levágja vagy eladja, mivel a tulajdona, ezt megteheti [és nem kell kifizetnie a négyszeres vagy ötszörös büntetést]. Rabbi Chániná megkérdezte Rabbi Iláát: [Nem azt tanultuk-e egy *barájtában*, hogy] „ha valaki ellop egy bárányt, amely időközben kossá fejlődik, vagy egy borjút, amelyből ökör lesz, akkor az állat értékének kétszeresét kell megfizetnie, és büntetésként a négyszeresét és ötszörösét...?” Ez a kérdés Rabbi Iláá (egy *ámorá*) állítása és egy *barájtában* szereplő kijelentés közötti ellentmondásra kérdez rá.

A Gemará így folytatja: מִתְקַף לָהּ רַבִּי זֵרָא וְנִיְקְנִינְהוּ בְּשֵׁנַי – Rabbi Zérá a következőt kérdezte: „Miért nem azáltal kerül a birtokába, hogy megváltozott az [ellopott állat] elnevezése?” (Vagyis, hogyha az állat növekedése nem elég ahhoz, hogy változásnak számítson, az elnevezése mindenképp megváltozott, pl. borjúról ökörré.) Ez a kérdés קָשְׁיָא מִסְבָּרָא.

Amikor egy *ámorá* állítása egy *tánná* kijelentésével kerül szembe, az *ámorá* általában háromféleképpen reagálhat: 1. úgy interpretálja a *tánná* kijelentését, hogy az ne mondjon ellent a saját állításának; 2. azt állítja, hogy az idézett misna, *toszeftá* vagy *barájtá* az egyik *tánná* véleményét követi, míg ő egy másik, azzal szembenálló *tánná* álláspontját képviseli (ezt az érvelést a következő szavak vezetik be: מִנִּי, רַבִּי פְּלוֹנִי הִיא – „Ennek a kijelentésnek a forrása Rabbi...”);⁵² vagy 3. azt állítja, hogy a *barájtá* megbízhatatlan forrásból származik, és hibás (מִשְׁבָּשָׁתָא).⁵³

Hogyha az *ámorá* nem tudja összhangba hozni az állítását a tannaita forrással vagy megválaszolni a felvetett logikai problémát, a Gemará általában a következőképpen zárja le a vitát: תִּיבָתָא ([az *ámorá* véleményének] elutasítása), néha pedig így: קָשְׁיָא (nehézség), jelezve, hogy ebben az esetben az *ámorá* véleményét nem utasították el teljesen a felvetett kérdés miatt.⁵⁴

5. סיוע – Bizonyíték egy talmudi állítás alátámasztásához

A סיוע jelentése: „segítségnyújtás/támogatás”. A Gemará alkalmanként segíteni szeretné a vita egyik résztvevőjét. Ehhez általában egy tannaita forrást idéz, amelyben a misna, *bárájtá* vagy *toszeftá* összhangban van azzal a véleménnyel, amelyet támogatni szeretne.

A סיוע tipikus kezdőszavai

- לֵימָא מְסִיעַ לֵיהּ – „Mondhatjuk, hogy [az idézett másik forrás] támogatja az ő véleményét?”
- תְּנַיָא כְּתוּבָא – „Tanultunk egy hasonló véleményt a *bárájtában*”

Példa

Térjünk vissza ismét ahhoz a példánkhoz, amelyben a tanulók a matematikadolgozat helyes eredményéről vitáznak. Ha Mose válasza után Joszi azt felelte volna: „igazad van, ugyanezt a választ láttam a matematikakönyvben”, szavai támogatást jelentenének Mose kijelentéséhez. Hogyha Joszi ugyanezt a Gemará nyelvén akarná kifejezni, akkor ezt mondaná: תְּנַיָא כְּתוּבָא – „ugyanez van írva a matematikakönyvben”.

6. רְמִיָה – Egyenlő autoritással rendelkező kijelentések vagy bibliai részek közötti látszólagos ellentmondások bemutatása

A hatodik összetevő a רְמִיָה. Jelentése: dobni vagy odavetni (mint a bibliai versben: סוּס וְרֹכֵבוֹ רְמָה בַיָּם – „lovat és lovasát a tengerbe vetette”). Amikor tannaita állítások ellentmondanak egymásnak, vagy két bibliai vers tűnik ellentmondónak, akkor

„egymásnak dobjuk” őket, vagyis szembeállítjuk őket egymással, és megpróbáljuk feloldani az ellentmondást.

Vegyük észre a különbséget a רַמְיָהּ és a korábban bemutatott קְשִׁיָּא között. A קְשִׁיָּא-ban egy *ámorá* és egy *tánná* kijelentése között van ellentmondás, ahol az *ámorá* autoritása kisebb. A רַמְיָהּ-ban ezzel szemben két olyan forrás – tannaita kijelentések vagy két tórai vers – között van ellentét, amelyek súlya azonos.

A רַמְיָהּ tipikus kezdőszavai

- וְרַמְיָנְהוּ – „Egymásnak dobtuk őket” (vagyis szembeállítottuk őket egymással)
- Hogyha ugyanabban a misnában van ellentét: קְשִׁיָּא רִישָׁא אֲסִיפָא – „az első állítás ellentmond a későbbinek”

Amikor egy רַמְיָהּ felmerül, a Gemará általában a következőképpen próbálja feloldani az ellentétet: 1. valamelyik állításnak olyan alternatív értelmezést nyújt, amely által megszűnik az ellentmondás, vagy 2. az ellentmondó kijelentéseket különböző helyzetekre vonatkoztatja. Hogyha az ellentétet nem lehet ezekkel a módszerekkel feloldani, a Gemará arra a konklúzióra jut, hogy az idézeteket különböző *tánnák* mondták, akiknek ebben a kérdésben eltért a véleményük.

Példa

A Misnában (*Beráhot* 26a) a következőt olvassuk: תְּפִלַּת הַשַּׁחַר – „A reggeli *Tefilát* délig [lehet elmondani].” A Gemará felteszi a kérdést: וְרַמְיָנְהוּ מִצְוַתָּהּ עִם הַנֶּיץ הַחֲמֵה כְּרִי שְׂיִסְמֶנָּה – „Szembeállították ezt a következő [*bárájtával*]: a [*Semá*-mondás] *micvájának* megfelelő ideje a napfelkelte, hogy a *geulát* rögtön kövesse a *Tefilá*, és így a *Tefilát* már nappal mondják el.” A Gemará a következőképpen

oldja fel az ellentmondást: כִּי תִּנָּא הֵיא לְוִתִּיקִין – „Ezt csak a *vátikinnal* kapcsolatban tanultuk.” (Lásd még a 4. fejezet ehhez kapcsolódó lábjegyzeteit.)

7. הַצָּרְכָה – Hasonló (látszólag felesleges) kijelentések szükségességének magyarázata, kiemelve a bennük lévő egyedi elemeket

A הַצָּרְכָה arra ad magyarázatot, miért van szükség két látszólag megegyező állításra. A Misnában és a Gemárában nincs felesleges kijelentés, ezért ha találunk két olyan állítást, amelyek látszólag ugyanazt jelentik, lényeges, hogy megmagyarázzuk, miért van szükség mindkettőre, vagyis mik azok az egyedi jellegzetességek, amelyek miatt nem lehet az egyiket megtanulni a másiktól.

Példa

Reuven és Simon az újságban egy nyári táborról szóló hirdetést olvasnak, amelynek a végén ez áll: „Az ár 200 dollár a fiúk számára és 200 dollár a lányok számára.” Reuven felteszi a kérdést: „Miért fogalmazták meg így a hirdetést? Azt is írhatták volna, hogy az ár 200 dollár/fő. Ebből mindenki tudta volna, hogy ugyanannyiba kerül a fiúknak, mint a lányoknak.” Simon erre így válaszol: „Ez nem ilyen egyszerű. Ha megvizsgálod a hirdetést, láthatod, hogy az ár magában foglal egy kirándulást a fiúk számára és egy múzeumlátogatást a lányok számára. Azt gondolhatnánk, hogy a lányoknak többet kell fizetniük a múzeumlátogatás miatt, vagy a fiúknak kell többet fizetniük a kirándulás miatt.” Ebben a példában Simon elmagyarázza Reuvennek, hogy miért szükséges megadni mind a fiúk mind a lányok esetében a 200 dollárt. Ugyanígy a Gemárában is találunk magyarázatokat arra, hogy miért említenek egy bizonyos törvényt többször.

- A הצרכה tipikus kezdőszava: צרכי / צרכא – „szükséges(ek)”⁵⁵

Példa

A *Bává Meciá* traktátusban (2a) a Misna két olyan példát említ, amelyben a peres felek a bíróságon ugyanazt a tárgyat fogják, és mindketten azt állítják, hogy a tárgy az övék. Az egyik példában egy talált tárgyról állítja mindkettő, hogy ő találta meg előbb, a másikban egy adásvétellel kapcsolatban állítják mindketten, hogy ők vették meg elsőként. A törvény mindkét esetben az, hogy megfelelzik a tárgyat és mindkét félnek esküt kell tennie, hogy legalább a tárgy fele valóban az övé.

A Gemará a következő magyarázatot fűzi a két példához:

וצרכא דאי תנא מציאה הנה אמינא מציאה הוא דרמו רבנן שבועה עליה משום דמורי ואמר חבראי לאו מידי חסר איזל אפס ואתפלג בהדיה אבל מקח וממכר דליכא למימר הכי אימא לא

[Mindkettő] szükséges, mert ha a misna csak a talált tárgyra vonatkozó példát tanítaná, azt gondolhatnánk, hogy csak ebben az esetben rendelték el a bölcsek az esküt [hogy aki hazudik, az inkább bevallja a tettét], mert [az, aki nem mond igazat] azzal racionalizálhatja a tettét, hogy a másik úgyszemint veszt semmit [hiszen nem fizetett a talált tárgyért], úgyhogy elveszem tőle, és megfelezem vele. De adásvétel esetén ezt nem mondhatja, ezért azt gondolhatnánk, hogy [abban az esetben a bölcsek] nem [rendeltek el esküt].

ואי תנא מקח וממכר הוא אמינא התם הוא דרמו רבנן שבועה עליה משום דמורי ואמר חבראי דמי קא יחיב ואנא דמי קא יהיבנא השתא דצרכא לדדי אשקליה אנא וחבראי ליזל ליטרח לזבון אבל במציאה דליכא למימר הכי אימא לא, צרכא.

Ha pedig csak az adásvételi példát tanította volna, azt gondolhatnánk, hogy csak abban az esetben rendelték el a bölcsek az esküt, mert [ilyen esetben] így racionalizálhatja tettét [az, aki nem mond igazat]: ő is fizetett, én is fizettem, nekem kell ez a tárgy, úgyhogy elveszem, ő pedig majd vesz egy másikat. De abban az esetben, amikor egy talált tárgyról van szó, ezt nem mondhatja, ezért azt gondolhatnánk, hogy [abban az esetben a bölcsek] nem [rendeltek el esküt]. Ezért szükséges [mindkét példa].

8. הַלְכָּחָה – Háláchikus döntés

Az *ámorák* sok kételyt fogalmaznak meg a Gemarában, és számos jogi kérdésben eltér a véleményük. A *tánnák* között szintén találunk nézetkülönbségeket. A Gemará szerkesztőinek nem az volt a szándékuk, hogy minden kételyt és kérdést körültekintően megvizsgáljunk, de a végső döntés ismeretlen maradjon előttünk. Ezért Ráviná és Ráv Ási sok helyen leírták, hogy végül milyen döntés született, illetve olyan szabályokat állítottak fel, amelyek alapján megtudhatjuk, melyik véleményt kell követni bizonyos *tánnák* és *ámorák* vitáiban.

Természetesen a végső háláchikus döntés és annak gyakorlati alkalmazása tekintetében a *Sulchán Áruchot* és egyéb háláchikus műveket kell igénybe vennünk.

Példa

Említettük korábban Ábbájé és Rává vitáját a *אִשׁוֹ שֶׁלֹא מַדְעָתָא* - tal kapcsolatban: „Olyan esetben, ha valaki nem tudja, hogy elveszített egy tárgyat, de ha tudná, akkor reménytelennek tartaná, hogy visszakerüljön hozzá, Ábbájé szerint nem beszélhetünk reményvesztésről, Rává szerint azonban ez is reményvesztésnek számít.” A Gemarában a vita tovább folytatódik, majd a következő konklúzióval zárul: *וְהִילְכָתָא כְּרַבִּי* – „És a háláchikus döntés Ábbájé véleményét követi.”

- Ennek a résznek a tipikus kezdőszava: **וְהִילְכֶתָּא** – „és a háláchikus döntés...”

Példa

Éruvin traktátusban (46a) Rabbi Jochánán olyan, a döntéshozatalra vonatkozó szabályokat ad meg, amelyeket bizonyos *tánnák* vitáinál kell alkalmazni: „Rabbi Méir és Rabbi Jehudá esetében a *háláchá* Rabbi Jehudá véleményét követi, Rabbi Jehudá és Rabbi Joszé esetében pedig a *háláchá* Rabbi Joszét követi.”

9. **מְעֻשָּׂה** – Egy olyan megtörtént eset bemutatása, amelyben a meghozott döntés alátámaszt egy háláchikus véleményt

A **מְעֻשָּׂה** egy vallásjogi döntésről szóló beszámoló. Amikor *tánnák* vagy *ámorák* egy törvényről vitáznak, az egyik mód, amellyel alátámaszthatják az érvelésüket, az, hogy bemutatnak egy olyan esetet, amelyben egy korábbi generációban élt bölcs az ő véleményükkel megegyezően döntött, vagy idézik saját koruk egyik kiemelkedő mesterének történetét, amelyben hasonló döntés született.

A másik oka, hogy egy *háláchát* valós esettel támasztanak alá, az, hogy egy gyakorlatban alkalmazott döntés jelentősebb egy csupán teoretikus döntésnél, mivel az alkalmazott törvényt már bizonyára tüzetesen megvizsgálták és tanulmányozták.⁵⁶

Példa (*Szukká* 28a)

מִי שֶׁהָיָה רֹאשׁוֹ וְרַבּוֹ בְּסִפְּהָ וְשִׁלְחָנוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, בֵּית שְׂמַאי פּוֹסְלִין וּבֵית הֵלֵל מְכַשְׁרִין. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הֵלֵל לְבֵית שְׂמַאי: לֹא כֹף הָיָה מְעֻשָּׂה, שֶׁהֵלְכוּ זְקֵנֵי בֵּית שְׂמַאי וְזְקֵנֵי בֵּית הֵלֵל לְבַקֵּר אֶת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן הַחֹרְנִית, וּמְצָאוּהוּ שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב רֹאשׁוֹ וְרַבּוֹ בְּסִפְּהָ וְשִׁלְחָנוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְלֹא אָמְרוּ לוֹ דָּבָר...

Abban az esetben, ha valakinek a feje és a teste nagyobbik része a *szukkában* van, de az asztala [amelynél ül] a házban van, *Bét Sámmáj* szerint nem teljesíti a *micvát*, *Bét Hillél* szerint viszont igen. Hillél tanítványai ezt mondták Sámmáj tanítványainak: „Talán nem úgy történt, hogy amikor *Bét Sámmáj* vénéje és *Bét Hillél* vénéje meglátogatták Rabbi Jochánán ben Háchronitot, azt találták, hogy a feje és a teste nagyobbik része a *szukkában* volt, az asztala viszont a házban, mégsem szóltak egy szót sem?” Hillél tanítványai itt egy olyan történettel kívánják alátámasztani az állításukat, amely a múltban, a vénekek történet.

Ennek az összetevőnek a tipikus kezdőszavai

- מַעֲשֵׂה – „A következő eset történt” (egy tannaita forrásban)
- הָיָה עוֹבְדָא – „A következő eset történt” (a Gemarában)

Példa

Peszáchim traktátusban (108a) a *széderesti mácáevés micvá*-jával kapcsolatban merül fel a következő kérdés:

בֶּן אֶצֶל אָבִיו, בְּעֵי הַסֶּבֶה. אֵיבְעִיא לְהוּ: תְּלָמִיד אֶצֶל רַבּוֹ מַאי? תָּא שָׁמַע, דָּאִמַר אַבְיִי: כִּי הוֹיֵנָן בֵּי מַר וְגִינָן אַבְיִרְכִי דְהִדְדִי, כִּי אֲתִינָן לְבִי רַב יוֹסֵף, אָמַר לָן: לֹא צְרִיכִיתוּ, מוֹרָא רַבָּךְ כְּמוֹרָא שְׁמַיִם.

Egy fiú az apja házában köteles oldalra dőlve [enni a *mácát*, és nem kell attól tartania, hogy ez tiszteletlenség]. Feltettek egy kérdést: „Mi a törvény abban az esetben, ha egy tanuló a mesterénél [tölti a *szédert*]?” Jöjj, és halld, hogy ezt mondta Ábbájé: „Amikor a mesterem (Rábbá) tanházában voltunk, mindenki a másik térdére dőlve [teljesítette a *micvát*], de amikor Ráv Jozséf tanházában voltunk, ezt mondta nekünk: nem szükséges oldalra dőlnötök, mert a mesteretektől való félelem olyan, mint az istenfélelem.” Mivel ez a rész egy

háláchikus döntésről számol be, annak ellenére מְעֻשָׁה-ként kategorizáljuk, hogy nem szerepel benne tipikus kezdőszó.

10. הַגְּנָה vagy אֲגָנָה – Homiletikai tanítás és elbeszélés

A tizedik összetevő az Ággádá. Bár a Gemará alapvetően vallásjogi kérdések tisztázásával foglalkozik, összességében ennél sokkal többet tartalmaz. A bölcsek filozófiai és etikai kérdésekben is állást foglalnak a bibliai versek alapján, valamint különféle történeteken keresztül mutatják be a hitelveket, a megfelelő viselkedést, a személyiségfejlesztés módjait és különböző alapelveket.

Példa (*Beráchot* 64a)

אָמַר רַבִּי אֱלֶזָּר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: תְּלִמִידֵי חֲכָמִים מְרַבִּים שְׁלוֹם בְּעוֹלָם
שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל בְּנֵי־הַיָּדֵי לְמִוְדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בְּנֵי־יֵד (ישעיה נד, יג).

Rabbi Elázár mondta Rabbi Chániná nevében: a tóratudósok a világ békéjét növelik, mert írva van: „Gyermekeid mind az Örökkévaló tanítványai, ezért nagy békesség van gyermekeid között” (*Jesájá* 54:13).

Ennek a komponensnek nincs meghatározott kezdőszava. A Gemará gyakran idéz egy bibliai verset, majd bemutatja az abból levezetett tanítást.

Példa (*Beráchot* 5a)

אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ מֵאֵי דְכָתִיב: וְאַתָּנָה לָךְ אֵת לַחַת הָאָבֶן
וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרְתָם? לַחַת – אֵלוּ עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת,
תּוֹרָה – זֶה מִקְרָא, וְהַמִּצְוָה – זוֹ מִשְׁנָה, אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי – אֵלוּ נְבִיאִים
וְכַתּוּבִים, לְהוֹרְתָם – זֶה תְּלִמוּד. מִלְּמַד שְׁפָלָם נִתְּנוּ לְמִשְׁהַ מְסִינֵי.

Rabbi Simon ben Lákis mondta: mit jelent a következő írásvers: „Neked adom a kőtáblákat, a Tórát és a micvá[ka]t, amelyeket írtam, hogy tanítsd őket” (*Semot* 24:12)? A „kőtáblák” a tízparancsolatot jelentik, a „Tóra” Mózes öt könyvét, a „micvák” a Misnát, „amelyeket írtam”, ezek a Próféták Könyvei és a Szent Iratok, „hogyan tanítsd azokat”, ez a Gemará. Ebből tanulhatjuk, hogy mind át lett adva Mózesnek a Szináj-hegyen.

Néha a sorrend fordított, a Gemará először a tanítást ismerteti, majd ezt követően idézi a hozzá kapcsolódó írásverset.

Példa (*Mákkot* 23b)

ר' חַנַּנְיָא בֶּן עֲקִיבָא אָמַר: רָצָה הַקֹּדֶם לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' תַּפִּיץ לְמַעַן צַדִּיקוֹ יִגְדִּיל תּוֹרָה וַיֵּאדִיר (ישעיה מב, כא).

Rabbi Chánánjá ben Ákásjá mondja: a Szent – áldott Ő – azt kívánta, hogy Izrael érdemeket szerezzen, ezért bőséges Tórát és számos *micvát* adott nekik, ahogy írva van: „Az Örökkévaló igazsága kedvéért akart cselekedni, ezért a Tórát nagygyá és dicsővé tette” (*Jesájá* 42:21).

Az ággádákkal kapcsolatos további információkért lásd a 7. fejezetet. A felsorolt alkotóelemekre példát mutatunk majd egy aktuális *misnát*-ban, és instrukciókat adunk ahhoz, hogyan kell kivonatot készíteni egy *misnát*-ról a 4. fejezetben.

A סגניא-k alkotóelemeinek összefoglaló táblázata

Komponens	Cél	Kulcsszavak
פרוש	a misna egyik szakaszának magyarázata	מאי, מאי טעמא, מנא הני מלי
שמעתתא	egy <i>ámora</i> kijelentésének ismertetése	אתמר
שאלה ותשובה	egy háláchikus kérdés megválaszolása	אבעיא להו, מהו, בעו מנה, בעא מנה
קשיא ופרוק	egy talmudi állításból fakadó probléma megoldása	מיתבי, איתביה, מתקף לה, פרוך, מגדרך
סיוע	egy talmudi állítás alátámasztása	תניא כותיה, לימא מסיע ליה
רמיה	azonos autoritással rendelkező vagy bibliai ellentmondások feloldása	ורמניהו
הצרכה	érvelés a hasonló (látszólag fölösleges) kijelentések szükségessége mellett	צריכי / צריכא
הלכתא	háláchikus döntés ismertetése	והילכתא
מצשה	háláchikus döntés illusztrálása egy megtörtént esettel	מצשה, הוה עובדא
אגדה	homiletikai vagy erkölcsi tanítás, elbeszélés	

3. Kulcsszavak és kifejezések*

אִי אָמַרְתָּ בְּשֵׁלְמָא – „ha azt mondtad volna [...], az elfogadható lenne”: utalás arra, hogy mivel nem ezt mondta, ezért a következő ellenvetés merülhet fel.

אִי הָכִי – „ha így”: bevezet valamilyen problémát, amely a vitapartner állításából következik, de a tudós saját véleményével kapcsolatban nem merül fel.

אִינִי...וְהָא – „ez valóban így van? de hát...” vagyis „ez nem lehet, mivel...”: bevezet egy kérdést, amely arra utal, hogy az állítás nem lehetséges, mivel Rabbi... azt mondta, hogy...

אָלָא – „hanem”: egy korábbi válasz cáfolata után szerepel, bevezetésként egy alternatív állításhoz.

אָלָא וְדָאֵי – „hanem biztosan”: akkor használják, ha az alternatív állítás egyértelműen helyesnek bizonyult. (דרכי הגמרא)

אֶלְמָא – „ezért”, „ebből következően”, „innen látjuk”: általában egy kérdés követi, amelyben szerepel a következtetés eredménye. (יד מלאכי פ' בשם ש"מ ב"ק צ"ט ב)

אֶלְמָא (אֶלְמָה) – „miért...?”

אֶלְמָלָא – „ha nem így volna”, „ha nem amiatt lenne” (תוס' מגילה)
(כ"א א, ד"ה אלמלא)

אֶלְמָלֵי – „ha”, „ha így volna” (תוס' שם).

...אָמַר רַבִּי... אָמַר רַבִּי – „Rabbi... mondta, hogy Rabbi... mondta”: egy kijelentés, amelyet közvetlenül az eredeti forrástól hallottak. (כריתות ה', ג'; יד מלאכי ע"ה, קצור כללי התלמוד)

---

* Definíciói alapján. A többi forrást egyedileg jelöltük.

...מְשׁוּם רַבִּי... אָמַר רַבִּי – „Rabbi... mondta, Rabbi... nevében”: egy közvetett idézet, amelyet nem az eredeti forrástól hallottak. (כריתות ה', ג) Van, aki szerint ez a forma azt jelzi, hogy a *tánná* vagy az *ámorá* nem ért egyet az általa idézett kijelentéssel. (יד מלאכי ע"ה, קצור כללי התלמוד)

אֶסְמְכֶתָּא – egy olyan bibliai idézet, amellyel egy rabbinikus rendeletet támogatnak. Van, aki szerint ezzel jelzi a Tóra a rendeletet a bölcsek számára, és az ő belátásukra bízta, hogy kötelezővé teszik-e azt. (וי"א; וע"י) (רמב"ם, הקדמה לפירוש המשנה) Mások szerint az idézetben fellelhető bibliai elv nyújtott segítséget a bölcsek számára a rendelet megalkotásához. (של"ה, כלל רבנן) Néha találnak אֶסְמְכֶתָּא-t egy (ש"י בשם רמב"ן) *הַלְכָה לְמִשְׁחָה קְסִינִי* típusú törvényhez is.

אֶתְמַר – „azt mondják”: bevezetés egy *ámorá* kijelentéséhez (lásd: מֵימְרָא).

בְּדִיעְבַּד – „ha már megtörtént (nem megfelelően)”; דְּאִי עָבַד rövidítése.

בְּמַאי קָמְפְּלִגִּי – „mi a vita tárgya?”, „mi a két vélemény háttérében álló indok?”

גּוֹפָא – „a téma maga”: bevezeti egy korábban érintett szöveg vagy téma alapos tárgyalását. Arra utal, hogy amit korábban csak mellékesen érintettek, most a tárgyalás fókuszába kerül. A következő kifejezés: אָמַר מַר – „a mester (korábban) mondta”, szintén egy korábbi állításra utal, de ezt abban az esetben is használják, amikor az volt a beszélgetés központi témája.

גְּמִירִי – „tanultuk”: egy olyan hagyományra utal, amely szóban lett átadva Mózesnek a Szináj-hegyen (lásd 1. fejezet).

הָכִי – „abból is levezetheted ezt”: ez a kifejezés és a נְמִי דִּיקָא נְמִי – „ugyanígy alátámasztható logikailag” – egy bizonyítást vezet be az elhangzott válasz helyességére vonatkozóan, vagy egy magyarázatot. A kettő közötti különbség az, hogy a נְמִי דִּיקָא נְמִי a vizsgált szöveg megfogalmazásából vonja le a következtetést, míg a נְמִי דִּיקָא נְמִי egy külső forrást vagy érvelést használ. (דרכי הגמרא; ועי' יד מלאכי רכ"ד)

הָא גּוּפָא קְשָׁא – „ez önellentmondás” (דרכי הגמרא)

הָא מַאי – „mi ez?!”: döbrent felkiáltás két teljesen különböző dolog összehasonlításakor. (דרכי הגמרא)

הָוֵי, הָוֵי – „megvizsgálta”, „megvizsgáltuk”: bevezetés egy misnával kapcsolatos talmudi kérdéshez és vizsgálathoz.

הָיְכִי דְמִי – „mi az eset?”, „mihez hasonlít?”: bevezet egy kérdést arra vonatkozóan, hogy egy általános kijelentés milyen helyzetre vonatkozik. (דרכי הגמרא)

הָיְכִי מִשְׁפַּחַת לָהּ – „hogyan lehet ezt megtalálni?”, „milyen helyzetben történhet meg?”: ezt olyankor kérdezik, amikor egy állítás vagy elv gyakorlati alkalmazását lehetetlen vagy nagyon nehéz elképzelni. (דרכי הגמרא)

הָא אֵימָרִי לָהּ – „van, aki azt mondja”: van, aki azt mondja, hogy Rabbi... mondta a közölt kijelentést, nem pedig Rabbi..., akit hibásan az idézet forrásának tartanak.

הָא אֵימָרִי לָהּ – „amikor összehasonlította azt, minek az alapján hasonlította össze?”: amikor egy állítás visszautasítása magától értetődőnek tűnik, a Gemará néha felteszi a kérdést, mire gondolhatott az *ámorá*, amikor a kijelentését tette. (מהרי"ק ב' א' בשם הערוך; ועי' יד מלאכי קל"ח) (A *Hálíhot Olám* szerint az ilyen típusú kérdéseket a *szávorák* tették fel.) Hasonlóképpen a מִיִּדֵי אֲרִיָּא kifejezés jelentése: „ezek tényleg összehasonlíthatók?”. (מהרי"ק, שם)

וְהָא תַּנְיָא – „ahogy tanultuk”: bevezetés egy tannaita idézetéhez, amely alátámasztja az elhangzott kijelentést. (רש"י פ"ק דב"ק)

וְהָא תַּנְיָא – „de azt tanultuk”: bevezetés egy tannaita idézetéhez, amely ellentmond az elhangzott kijelentésnek. Alkalmanként így jelenik meg: וְהָא תַּנְיָא

כְּגוֹן זֶה – „minden, ami ehhez hasonló”: arra utal, hogy még azokra a dolgokra is vonatkoztathatjuk a bemutatott esetet, amelyek csak részben hasonlítanak hozzá. (כנה"ג, קס"ה)

כִּי אָתָּא – „amikor jött (a Szentföldről Babilóniába)”: ezen a két helyen volt a tóratanulás központja az első Szentély lerombolásától a Jeruzsálemi és a Babilóniai Talmud lezárásáig. (הקדמת הסמ"ג)

כִּי סָלַק – „amikor felment (Babilóniából a Szentföldre)”

לָא צְרִיכָא אֱלָא – „ez nem szükséges” (אֱלָא צְרִיכָא לָא): a tudós kijelentése csak a következő esethez szükséges.

לְהוֹדִיעַךְ כְּחוֹ הַרְבֵּי... – „hogyan bemutassa Rabbi... tekintélyét”: hogy kihangsúlyozza az általa hozott háláchikus döntés erejét és nagyságát.

לֵימָא, לֵימָא – „mondhatjuk-e azt, hogy”: bevezet egy lehetséges következtetést, amelyet a végén általában visszautasítanak. (כללי מהרי"ק ז', ב)

לֵימָא הָנִי תַּנְיָא כְּהָנִי תַּנְיָא – „mondhatjuk-e azt, hogy ezek a *tánna*k ugyanazt az álláspontot képviselték, mint azok a *tánna*k?": amikor ez a kérdés felmerül a Misnában található két kijelentéssel kapcsolatban, akkor a Gemará a következőt akarja kideríteni: „ha mindkét érvelés azonos, akkor miért idézték őket különböző misnákból, ahelyett hogy egy misnában szerepelnének?” Hogyha egy *bárájtával* kapcsolatban teszi fel ezt a kérdést a Gemará, akkor azt akarja kideríteni, hogy valóban megegyezik-e a két érvelés.

לִימָא כְּתִנְאַי – „mondhatjuk-e azt (hogy az *ámorák* közötti vita) megegyezik a *tánnák* (közötti véleménykülönbséggel)?”: a Gemarát ilyen esetben pl. az foglalkoztathatja, hogy az *ámorák* miért önálló kijelentésként fogalmazták meg az állításukat, ahelyett hogy valamelyik *tánná* döntéseként hivatkoztak volna rá.

מֵאֵי בִּינְיָהוּ – „mi a különbség köztük?”: ezt a kérdést általában akkor teszik fel, ha két magyarázatot is adtak egy törvényre, és a Gemará háláchikus különbséget keres közöttük. Amikor a háláchikus különbség ismert, akkor a következő értelemben használják: „mi áll a két vélemény háttérében?”.

מֵאֵי הָוֵי עֲלֵהּ – „mi a végső következtetés?”: a végső következtetésre és a háláchikus döntésre vonatkozó kérdés egy olyan kérdéssel kapcsolatban, amelyet ezt megelőzően már hosszasan elemeztek.

מֵאֵי לָאוּ – „ez nem...?”: ezt egy kérdésként és a rá adott válaszlehetőséggént kell érteni: מֵאֵי – „mi(re vonatkozik ez)?” לָאוּ – „ez nem...?” (דרכי הגמרא)

מֵאֵי קָא מְשַׁמַּע לָךְ, הֲנִינְיָא – „mi az, amit közölt velünk (milyen új dolgot tanított nekünk, amit eddig nem tudtunk), ezt (már) tanultuk”: ezt a kérdést akkor teszik fel, ha egy *ámorá* kijelentése már jól ismert egy misnából (de nem egy *bárájtá*ból, amely általában kevésbé volt ismert). Néha akkor is a מֵאֵי קָא לָךְ מְשַׁמַּע לָךְ formulát használják, hogyha a korábbi kijelentést egy *ámorá* tette, akinek a szavai közismertté váltak.

מֵאֵי קָרְאָהּ – „a Tóra melyik versén (alapul)?”: ezt akkor kérdezik, hogyha nem találnak világos forrást a Tórában.

מֵאֵן הִכְמִים רַבִּי... – „kire (hivatkoznak) a bölcsek (egy misnában vagy *bárájtá*bán)? Rabbi...-ra”: a Gemará így próbálja visszavezetni a tudósok többségi véleményét, annak eredeti

forrásához, egy bölcsnek a kijelentéséhez. (רמב"ם, הקדמה לפירוש ,
המשנה)

מַהוּ דְּתִימָא – „azt gondolhattad volna”: bevezetés egy hibás állítás ismertetéséhez: „Ha nem mondták volna, hogy..., akkor azt gondolhattad volna, hogy...” Ezt az állítást általában követi: קָא מְשָׁמַע לָךְ – „ezért közölte velünk azt”.

מַה נְּפָשְׁךָ, מַמָּה נְּפָשְׁךָ – „bármelyiket választod”: bevezetés kérdések egy csoportjához, amelyekben két lehetőség közül bármelyiket választjuk, akkor is megmarad a probléma. (דרכי הגמרא)

מִימָרָא – „állítás”: egy *ámorá* kijelentése más *ámorák* nevében.

מִנָּא לָךְ, מִנָּא הֵנִי מְלִי – „mi a forrása ennek, honnan erednek ezek a szavak?”: ezt olyan esetben kérdezik, amikor a dolog forrása megtalálható a Tórában.

מְעַרְבָא – „a nyugat”: a Szentföldre hivatkoznak így, mert az Babilóniától délnyugatra helyezkedik el. (קצור כללי התלמוד)

מִשּׁוּם שְׁנֵאֲמַר – „mivel ez van írva (a Tórában)”: ez egy אֲסַמְכְתָא-t nyújt a törvénynek.

סְבָרוּהּ – „a tudósok úgy gondolták”: általában egy felvetést vezet be, amelyet végül elutasítanak. Néha azonban a felvetés érvényes marad a téma lezárásakor is. (כריתות שער ג' כלל ג')

...סְתָמָא דְּלָא כְּרַבִּי... – „ez (a misnában nem vitatott) állítás nem egyezik Rabbi... véleményével”: a Gemárát nyugtalanítja, hogy Rabbi Jehudá háNászi úgy idézi valakinek a véleményét a misnában, mintha nem lett volna ellenvélemény, miközben voltak *tánnák*, akik nem értettek egyet a kijelentéssel.

קָא סְלֵקָא דְּעֵתָהּ – „azt gondolta”: egy *ámorá* érvelésének a magyarázata, amellyel a felmerülő kérdést megválaszolhatják.

רַבְּנָן בֵּי רַב – „a tudósok a tanházban” (nem feltétlenül Ráv tanházában). (רש"י קידושין מ"ז ב')

שְׁמַעְתָּהּ – „állítás”, „a Gemará egy részlete”: *ámorák* kijelentéseire utal.

שְׁנֵאמַר – „ahogy írva van (a Tórában)”: megadja egy törvény forrását a Tórában.

תָּא שְׁמַע – „jöjj és halld”: bevezetés egy kérdéshez vagy egy állítás alátámasztásához, általában tannaita (néha bibliai) forrásból származó vagy esetenként logikai úton levezetett bizonyíték alapján. (כנה"ג קל"א, קל"ב)

... רַבִּי – „Rabbi... eltűnődött/elcsodálkozott rajta”: Rabbi... megvizsgálta egy *ámorá* kijelentését, hogy megértse a mögötte lévő okfejtést.

רַבִּי – „Rabbi... cáfolata”: ha ez a teljes kifejezés, akkor a következő kérdést tették fel a tanházban a tudósok: „Mondhatjuk-e azt, hogy ez megcáfolja Rabbi... véleményét?” Ha a teljes kifejezés: רַבִּי... רַבִּי, a második רַבִּי jelzi, hogy a tudósok arra a konszenzusra jutottak, hogy Rabbi... véleményét elutasították. (כריתות ב"ל ש"ג, ת"ח ש"ג, פ"א ס"ט)

תָּנֵא – „tanultuk” (egy *toszeftában*). (כריתות ה' ג')

תָּנֵא תוּנָא – „a misnában szereplő *tánná* alátámasztja a véleményemet”. (רש"י ב"מ ג' א')

תָּנֵא רַבָּנִין – „a rabbik tanulták”: bevezetés egy ismert *bárájtához*. (קצור כללי התלמוד, בשם רש"י תענית י"א ב; ועי' כריתות שער ה' כלל א', שכל) (”תנו רבנן” מקורו בספרא)

תָּנֵא תוּנָא, תָּנֵא אֵידֵךְ – „tanultuk egy (*bárájtában*)”, „tanultuk egy másik (*bárájtában*)”: bevezetés egy kevésbé ismert *bárájtához*. (מבוא התלמוד)

תָּנֵא לְהָא דְתָנֵא רַבָּנִין – „azt tanultuk a misnában, ami a következő *bárájtában* szerepel”: bizonyíték arra, hogy a *bárájtá* helyes, és a *háláchát* meghatározhatjuk aszerint.

תָּנִי עֲלֶיהָ – „tanultuk (egy *toszeftában*), a misnával kapcsolatban”: bevezetés egy misnai szöveg magyarázatához egy *toszeftában*. (מבוא התלמוד)

...תָּנִי תְּנָא קָמָה דְּרַב... – „egy *ámorá* idézte a következő *bárájtát* Rabbi... jelenlétében (aki nem ismerte ezt a *bárájtát*)”.

תָּנִן – „tanultuk”: Bevezetés egy misnai idézethez, alkalmanként egy *bárájtához*. (כנה"ג קנ"ז מבנימין זאב שכ"ב)

תָּנִן הָתָּם – „tanultuk ott”: Bevezetés egy másik traktátusban lévő misna idézetéhez.

תְּסַתִּים – „levonhatjuk azt a következtetést”: bevezetés egy logikai levezetés által nyújtott bizonyításhoz, általában megnevezve a bölcset, aki az adott kijelentést vagy döntést tanította. Ha csak egyszer szerepel, akkor kérdésként értendő: „levonhatjuk-e azt a következtetést, hogy...?”. Hogyha megismételték, akkor határozott kijelentésként fogalmazták meg, úgy mint a תִּיבְתָא esetében.

...תִּפְקֵ לָהּ מִ... – „vezesd le abból, hogy...”: jelentése: „miért nem elég abból levezetni?”. A kérdés a következőkre vonatkozhat: 1. Miért nem nyújtottál egy egyszerűbb levezetést? 2. Miért van szükség ilyen sok levezetésre vagy forrásra? 3. Miért van megengedve? Ez a levezetés nem elég ahhoz, hogy tilos legyen?

תְּפִשֵּׁט מִהָא – „a kérdést megoldhatod ebből”: akkor használják, hogyha a megoldás a következő *bárájtában* található.

תְּפִשֵּׁט מִהָכָא – „a kérdés megoldható innen”: akkor használják, hogyha a bizonyíték egy *ámorá* kijelentésében található.

תְּרַתִּי – „kettő (egymásnak ellentmondó vagy egymást ismétlő kijelentések)”. (כריתות ה' ג')

A Talmudban található egyéb kulcsszavakat is érdemes megjegyezni és megtanulni, hogy elkerüljük a hibák és félreértések ismétlődését.

A *tánnák* mindig héberül beszéltek, kivéve a jogi dokumentumokat és a rabbinikus határozatokat. (כריתות ה' ב'; קצור כללי) (התלמוד בשם תוס', פרק אין מעמידים)

A *tánnák*knak רבִי vagy רבֵן címet adtak. A legnagyobbak közülük azonban nem viseltek címet, pl. Hillél és Sámáj (רמב"ם, הקדמה לפירוש המשנה). A Szentföldön élő, סְמִיכָה-t (felavatás) kapott *ámorák*at szintén רבִי-nak hívták, Babilóniában viszont – ahol már nem tudtak סְמִיכָה-t adni – az *ámorák*at רבֵן-nak nevezték.

A Misna és a Gemará időszakának különböző nemzedékeiben élt vezető *tánnák* és *ámorák* listája a *Hálichot Olám* című műben olvasható (שער א' פרק ב'). A homályos vagy kétértelmű nevek tisztázását ugyanott találjuk (שער א' פרק ג'), illetve Rámbám Misnához írt kommentárjának bevezetőjében.

Kérdéstípusok és válaszok összefoglaló táblázata

Probléma	Megoldás	Sikertelen megoldás esetén
שאלה háláchikus kérdés	1) logikai következtetésen alapuló 2) tannaita forráson alapuló válasz	תיקו
קשיא kérdés egy <i>ámorá</i> val szemben a) logikai érvelésen alapuló b) tannaita forráson alapuló	a) logikai válasz b) 1) a forrás alternatív magyarázata 2) az <i>ámorá</i> egy másik <i>tánná</i> véleményét követi 3) a forrás hibás (<i>משבשבתא</i>)	תיובתא vagy קשיא
רמיה azonos autoritással rendelkező vagy bibliai ellentmondás	1) olyan értelmezés, amely feloldja az ellentmondást 2) az állítások különböző helyzetekre vonatkoznak	a <i>tánnák</i> véleménye eltért ebben a kérdésben
הצרכה egy állítás látszólag fölösleges megismétlése	olyan egyedi elemek bemutatása, amelyek mindkét állítást szükségessé teszik	

Gyakori nyelvtani elő- és utótagok

Személyes névmás	Múlt idő	Jelen idő	Jövő idő	Birtokos eset
én – אֲנִי	נָתַתְּ – קָטַרְתָּ	נָתַתְּ – אֲנִי נֹתֵן	אֲנִי אֶתֵּן – אֲנִי אֶקְטֹר	אֲנִי – בְּרַתִּי
te (férfi) – אַתָּה	נָתַתְּ – קָטַרְתָּ	נָתַתְּ – אַתָּה נֹתֵן	אַתָּה תֵּתֵן – תֵּקְטֹר	אַתָּה – בְּרַתְּךָ
te (nő) – אַתְּ	נָתַתְּ – קָטַרְתְּ	נָתַתְּ – אַתְּ נֹתֵנָה	אַתְּ תֵּתֵין – תֵּקְטֹרִין	אַתְּ – בְּרַתְּךָ
ő (férfi) – אִידוֹ	נָתַתְּ – קָטַרְתָּ	נָתַתְּ – אִידוֹ נֹתֵן	אִידוֹ יֵתֵן – יֵקְטֹר	אִידוֹ – בְּרַתְּהָ
ő (nő) – אִידֶיהָ	נָתַתְּ – קָטַרְתָּ	נָתַתְּ – אִידֶיהָ נֹתֵנָה	אִידֶיהָ יֵתֵנָה – יֵקְטֹרֵנָה	אִידֶיהָ – בְּרַתְּהָ
mi – אֲנִי	נָתַתְּ – קָטַרְתָּ	נָתַתְּ – אֲנִי נֹתֵן	אֲנִי נֵתֵן – נֵקְטֹר	אֲנִי – בְּרַתְּנָא
ti (férfiak) – אַתְּמוֹן	נָתַתְּ – קָטַרְתֶּם	נָתַתְּ – אַתְּמוֹן נֹתֵן	אַתְּמוֹן תֵּתֵן – תֵּקְטֹרוּן	אַתְּמוֹן – בְּרַתְּכוֹן
ti (nők) – אַתְּמוֹן, אַתְּמוֹת	נָתַתְּ – קָטַרְתֶּם	נָתַתְּ – אַתְּמוֹן נֹתֵנָה	אַתְּמוֹן תֵּתֵנָה – תֵּקְטֹרוּן	אַתְּמוֹן – בְּרַתְּכוֹן
ők (férfiak) – אִידוֹ	נָתַתְּ – קָטַרְתָּ	נָתַתְּ – אִידוֹ נֹתֵן	אִידוֹ יֵתֵן – יֵקְטֹר	אִידוֹ – בְּרַתְּהוֹן
ők (nők) – אִידֶיהָ	נָתַתְּ – קָטַרְתָּ	נָתַתְּ – אִידֶיהָ נֹתֵנָה	אִידֶיהָ יֵתֵנָה – יֵקְטֹרוּן	אִידֶיהָ – בְּרַתְּהוֹן

A szavak elején lévő ך betű gyakran a héber על prepozíciót jelöli, pl. אֲנִי אֶקְטֹר jelentése: „a földön”

4. Egy סגיא feldolgoása

A háttérinformációk ismeretében most már készen állunk arra, hogy megvizsgáljuk egy סגיא alkotóelemeit, szerkezetét és nyelvezetét. A következőkben ismertetünk egy tipikus סגיא-t, majd bemutatjuk annak kivonatát, amelyet az összetevői és kulcsszavai alapján készítettünk.

MISNA: A reggeli *Tefilat*² délig [mondhatjuk el]. Rabbi Jehudá azt mondja: a negyedik óráig. A délutáni *Tefilat* estig [lehet elmondani]. Rabbi Jehudá szerint: a *minchá* áldozat idejének a feléig. Az esti *Tefilának* nincs megszabott határideje. A *muszáf* imákat pedig egész nap [elmondhatjuk]. Rabbi Jehudá azt mondja: csak a hetedik óráig.

משנה: תפלת השחר עד תצות: רבי יהודה אומר: עד ד' שעות. תפלת המנחה עד הערב. רבי יהודה אומר: עד פלג המנחה. תפלת הערב אין לה קבע; ושל מוספין כל היום. רבי יהודה אומר: עד ז' שעות.

GEMARÁ: [„délig”] – Ezt szembeállították a következővel: a [*Semá*-mondás] *micvájának* megfelelő ideje a napfelkelte, hogy a *geulát*³ rögtön kövesse a *Tefilá*, és így a *Tefilat* már nappal mondják el. Ezt csak a

גמרא: ורמינהו: מצותה עם הגן החמה, כדי שישמר גאלה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. כי תניא ההיא

² Ez az *Ámidá* (*Semone Eszré*) imát jelenti.

³ A „megváltás áldása”, amely így végződik: גאל ישראל – „Áldott vagy Te Örökkévaló, aki megváltotta Izraelt”. Ez az áldás köti össze a *Semát* az *Ámidával*.

vátikinnal⁷ kapcsolatban tanultuk, ahogy Rabbi Jochánán mondta: a vátikin a napfelkeltevel fejezték be [a Semá elmondását]. És mások a nap feléig [mondhatják el], de tovább nem? Vajon nem azt mondta-e R. Mári, R. Huná fia, aki R. Jirmijá bár Ábbá fia, Rabbi Jochánán nevében, hogy ha valaki hibázott, és nem mondta el az esti Tefilát, mondja el a reggeli Tefilát kétszer; ha a reggeli [Tefilát felejtette el], mondja el a délutánit kétszer? Egész nap mehet és imádkozhat, [de csak] délig kapja meg az időben elmondott Tefiláért járó jutalmat, ezt követően megkapja a Tefilá elmondásáért járó jutalmat, de az időben elmondott Tefiláért járó jutalmat nem.

Feltettek egy kérdés: mi a törvény abban az esetben, ha valaki hibázott, és nem mondta el a délutáni Tefilát? Elmondhatja-e az estit kétszer? Ha azt mondod, hogy ha valaki hibázott, és nem mondta el az esti Tefilát, elmondhatja a reggelit kétszer, [erre azt válaszolhatom,] azért mert az egy napnak számít, ahogy írva van: „És volt este és volt reggel, egy nap” (Berésit 1:5). De ebben az esetben a

לְוִתִּיקִין, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וְתִיקִין הָיוּ גּוֹמְרִין אוֹתָהּ עִם הַנֶּץ הַחֲמָה. וְכָלִי עֲלָמָא עַד חֲצוֹת וְתוֹ? וְהָאָמַר רַב מָרִי, בְּרַה דְּרַב הוֹנָא, בְּרַה דְּרַבִּי יְרֵמְיָה בְּרַ אֲבָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: טַעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל עֲרֵבִית, מִתְפַּלֵּל בְּשַׁחֲרִית שְׁתֵּימִ; שַׁחֲרִית, מִתְפַּלֵּל בְּמִנְחָה שְׁתֵּימִ? כָּלִי יוֹמָא מְצָלִי וְאָזֵל, עַד חֲצוֹת יְהִי לָהּ שְׂכָר תְּפִלָּה בְּזִמְנָהּ, מִכָּאֵן וְאֵילָךְ שְׂכָר תְּפִלָּה יְהִי לָהּ, שְׂכָר תְּפִלָּה בְּזִמְנָהּ לֹא יְהִי לָהּ.

אֲבַעֲיָא לָהּ: טַעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה מֵהוּ, שְׁיִתְפַּלֵּל עֲרֵבִית שְׁתֵּימִ? אִם תִּמְצָא לֹוֹמֵר: טַעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל עֲרֵבִית מִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית שְׁתֵּימִ, מִשּׁוּם דְּחַד יוֹמָא הוּא, דְּכִתִּיב: וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד. אֲכַל הֵכָא, תְּפִלָּה בְּמִקּוּם

⁷ Szó szerint: „régiek”. Mélyen vallásos zsidók egy korábbi nemzedékből, akik különösen ügyeltek arra, hogy a micvákat a legmegfelelőbb időben hajtsák végre.

Tefilá az áldozatot helyettesíti, és ha annak elmúlt a napja, akkor az áldozat érvénytelen. Vagy talán mivel az ima a kegyelemért való könyörgés, később is megtehetjük? Jöjj és halld, ezt mondta R. Huná bár Jehudá, R. Jicchák nevében, aki Rabbi Jochánán nevében mondta: ha valaki hibázott, és nem mondta el a délutáni *Tefilát*, mondja el az estit kétszer, és nem vonatkozik erre az a szabály, hogy ha elmúlt a napja, az áldozata érvénytelen.

Ellenvetés merült fel: „Ami görbe, nem tud kiegyenesedni, és a hiányt nem lehet megszámolni” (*Kohelet* 1:15). „Ami görbe nem tud kiegyenesedni” – ez arra vonatkozik, aki elmulasztotta az esti *Semát*, vagy a reggeli *Semát* vagy az esti *Tefilát* vagy a reggeli *Tefilát*. „És a hiányt nem lehet megszámolni” – ez arra vonatkozik, akinek a társai eldöntötték, hogy megtesznek egy *micvát*, de ő nem volt közöttük. Rabbi Jicchák ezt mondta Rabbi Jochánán nevében: itt milyen esettel foglalkozunk? Amikor valaki szándékosan mulasztott. Ezt mondta R. Ási: ezért van így megfogalmazva: „elmulasztotta” nem pedig úgy, hogy „hibázott”. Ebből tanulhatod.

קָרְבָן הֵיא וְכִיּוֹן דְּעֵבֵר יוֹמוֹ בְּטֹל קָרְבָנוֹ, אוּ דְלָמָא כִּיּוֹן דְּצִלוּתָא רַחֲמֵי הֵיא, כָּל אֵימַת דְּבַעֵי מְצִלֵי וְאַזְל? תָּא שְׁמַע: דְּאָמַר רַב הוֹנָא בְרַי יְהוּדָה, אָמַר רַב יִצְחָק, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה, מִתְפַּלֵּל עֶרְבִית שְׁתִּים, וְאִין בְּזָה מְשׁוּם דְּעֵבֵר יוֹמוֹ בְּטֹל קָרְבָנוֹ.

מְתִיבֵי: מַעֲוֹת לֹא יוּכַל לְתַקֵּן וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהַמְנוֹת: מַעֲוֹת לֹא יוּכַל לְתַקֵּן – זֶה שְׁבֻטֵל קְרִיאַת שְׁמַע עֶרְבִית וְקְרִיאַת שְׁמַע עֶרְבִית אוּ תְּפִלָּה שְׁל עֶרְבִית אוּ תְּפִלָּה שְׁל שְׁחָרִית; וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהַמְנוֹת – זֶה שְׁנַמְנוּ חֻבְרֵיו לְדַבֵּר מְצוּהָ, וְלֹא נִמְנָה עִמָּהֶם. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הֵכָא בְּמַאי עָסְקִינָן? שְׁבֻטֵל בְּמִזִּיד. אָמַר רַב אֲשִׁי: דִּיקָא נְמִי, דְּקִתְּנֵי בְטֹל וְלֹא קִתְּנֵי טָעָה. שְׁמַע מִנָּה.

Kivonat

- I. Ellentmondás a misna és a *barájtá* között a תפלת השחר idejére vonatkozóan
- A. *Kérdés*: a misna megengedi a *Tefilá* elmondását תפלות-ig vagy ד' שעות-ig, a *barájtá* azonban csak napfelkeltekor.
- B. *Válasz*: a *barájtá* a תפלת-*ra* vonatkozó időpontot ismerteti, a misna pedig a többi emberre vonatkozót.
1. A válasz alátámasztása: Rabbi Jochánán szintén megkülönböztette a תפלת-*ra*, illetve a többi emberre vonatkozó időpontot.
- II. Ellentmondás a misna és Rabbi Jochánán között a תפלת השחר határidejére vonatkozóan
- A. *Kérdés*: a misna szerint a reggeli *Tefilá* határideje: תפלות vagy ד' שעות, Rabbi Jochánán azonban megengedte annak elmondását akár délután, a מנחה idejében is.
- B. *Válasz*: a misna azt az időhatárt közli, ameddig valaki megkaphatja a תפלת-*ért* járó jutalmat. Rabbi Jochánán egy későbbi időpontot is megenged, amikor megkaphatjuk a תפלת-*ért* járó jutalmat, de a בְּמִנְחָה-*ért* járó már nem.
- III. Háláchikus kérdés: Rabbi Jochánán elve érvényes-e a מנחה és מעריב imákkal kapcsolatban is?
- A. *Kérdés*: ha valaki nem mondta el a מנחה imát, elmondhatja-e a מעריב ima *Tefilá*ját kétszer?

1. Az első lehetőség, hogy ez nincs megengedve, mert a két imát különböző napokon mondjuk.
  - a) A Gemará ezt egy tórai idézettel támasztja alá, miszerint a nap az estével kezdődik.
  - b) Az imák az áldozatokhoz hasonlítanak, amelyeket nem lehet a számukra kijelölt nap után bemutatni.
2. A második lehetőség, hogy a rákövetkező nap is elmondhatjuk, mivel az ima a kegyelemért való könyörgés.

B. *Válasz*: szabad elmondani.

1. Bizonyítás Rabbi Jochánán kijelentése alapján.

C. *Kérdés*: Rabbi Jochánán döntését vitatják. Bizonyítékot hoznak egy *bárájtá*ból, hogy az elmulasztott *Tefilát* nem lehet pótolni.

D. *Válasz*: Rabbi Jochánán úgy érvel, hogy a *bárájtá* csak arra az esetre vonatkozik, ha valaki szándékosan mulasztotta el a *Tefilá* elmondását.

1. Rabbi Jochánán érveléséhez segítséget nyújt Ráv Ási, a két forrásban használt **בְּטֵל** és **טְעָה** kifejezések közötti különbség bemutatásával.

Most pedig tekintsük át a **טְגִינָא** kivonatát, megvizsgálva az egyes összetevőket és a bennük használt kulcsszavakat.

Az I. rész egy **רַמְיָהוּ**-val kezdődik, amely a misna és egy *bárájtá* közötti ellentmondást tár fel. Már a *bárájtá* idézése előtt felhívják a figyelmünket a várható ellentétre az **וְרַמְיָהוּ** kulcsszóval. Az ellentmondást úgy oldják fel, hogy a *bárájtá* csak a **וְרַמְיָהוּ**-ra vonatkozik, azt a korábban tanult alapelvet használva, hogy egy *tánná* kijelentését vonatkoztathatjuk egy speciális esetre, annak ellenére, hogy a *tánná* a tömörség

kedvéért ezt nem részletezte. A תַּנְיָא szó jelzi, hogy az idézett forrás egy *bárájtá*.

A II. rész egy קְשִׁיָא, amelyben Rabbi Jochánán állítását kérdőjelezik meg a misna alapján. Ezt egy olyan פְּרוּק-kal válaszolják meg, amely úgy értelmezi a misnát, hogy az ne mondjon ellent Rabbi Jochánánnak. Az אָמַר רַב מָרִי...אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן kifejezés jelzi, hogy R. Mári közvetlenül Rabbi Jochánántól hallotta a kijelentést, a רַב címből pedig arra következtethetünk, hogy nem kapott סְמִיכָה-t, így valószínűleg babilóniai *ámorá* volt (ezt igazolja: *Éruvin* 21). Ugyanakkor רַבִּי יוֹחָנָן és רַבִּי אַבְיָא בְּרַ אֲבָיָה יְרֵמְיָה בְּרַ אֲבָיָה Szentföldön élő *ámorák* voltak, akik kaptak סְמִיכָה-t.

A III. rész egy שְׂאֵלָה וּתְשׁוּבָה a következő kulcsszó használatával: אֲבַעְיָא לְהוּ. Ez előre jelzi számunkra, hogy tudósok egy csoportja egy háláchikus kérdést fog feltenni. A választ a bizonyítás standard kifejezésével vezetik be: תָּא שְׂמַע. Ezután ismét egy קְשִׁיָא וּפְרוּק következik. A kérdést a מִיתִיבִי kulcsszó vezet be, amely jelzi, hogy tannaita forrásból való, amit abból is sejthetünk, hogy héberül van, és egy csoport tette fel. Rabbi Jochánán פְּרוּק-ja a *bárájtá* végén kap egy סִיּוּע-t Ráv Ási דְּיִוּק-ja által. A *bárájtá* önmagában alapvetően egy הֲגָדָה, amely a *Kohélet*-ből idéz és értelmez egy írásverset.

Azáltal, hogy e rövid סְגָיָה-t megvizsgáltuk és elemeztük, megismertük az egyik alapvető סְגָיָה-szerkezetet, amely ismétlődően megjelenik a Talmud különböző témáinak vitáiban. Ezenkívül tapasztalatot szereztünk a סְגָיָה összetevőinek elemzésében, és tetten értük a kulcsszavaikat. Néhány fontos kifejezés, amelyeket szintén érdemes feljegyezni és megtanulni: שְׂמַע מִנָּה és הֲכָא בְּמַאי עָסְקִינָן, כְּלִי עֲלָמָא.

Ezután már csak pár סְגָיָה-t kell mélyrehatóan elemeznünk ahhoz, hogy megismerkedjünk csaknem az összes alapvető סְגָיָה-szerkezettel, azok alkotóelemeivel és kulcsszavaival. A

kulcsszavak és a szerkezet ismerete már ebben a סגנון-ban is segítségünkre lehetett, hogy megértsük az egyes mondatok jelentését, még akkor is, ha nem értettünk minden szót vagy fogalmat, mivel tudtuk, hogy mikor számíthatunk kérdésre, válaszra, bizonyításra stb.

Ha valaki folytatja e módszer használatát további סגנון-k tanulmányozásakor – írásban vagy legalább fejben –, akkor minden bizonnyal בע"ה egyre folyékonyabban fogja érteni a Gemarát, és viszonylag gyorsan fog fejlődni.

A Talmud bölcsei egy fontos tanáccsal szolgálnak a tanulók számára, amit azonban azok gyakran figyelmen kívül hagynak (*Éruvin* 54b). Arra emlékezteti őket, hogy addig nem tudnak teljesen megtanulni egy סגנון-t és elmélyedni annak részleteiben, amíg át nem ismételték azt többször. Ahogy Áron főpapnak is négyszer kellett megtanulnia minden egyes részletet Mózes mesterünktől. (ועי' ספר חיי עולם להגר"י קניבסקי זצ"ל, (ח"א פי"א א

A tanulók – egészen az *ámorák* idejéig visszamenően – összezavarodtak talmudtanulásuk során, sikertelenül próbálva megérteni mesterük elemzését, mert nem vették figyelembe a tanulási folyamat e lényeges aspektusát (*Táanit* 8a). A Gemará ismétlése – egészen addig, amíg képesek nem leszünk az összes kérdést és választ fejből elmondani – biztosítja, hogy a megtanult lap tiszta és élő maradjon az emlékezetünkben. Így ahelyett hogy az elsajátított anyag csupán az elménk hátsó részében szunyadna, segítségünkre lesz későbbi סגנון-k megértésében is. (ועי' שלחן ערוך הרב, הלכות תלמוד תורה פ"ג, וחוסן) (יהושע מאמר א' פ"ג)

5. A Talmud szabályai⁷

A Misnára és más tannaita forrásokra vonatkozó szabályok

1. A *tánná* összekapcsol különböző témákat, a) ha ugyanazon a megelőző rendelkezésen (גְּזֵרָה) alapulnak; b) ha nyelviileg hasonló; vagy c) ha máshol is rendszeresen együtt szerepelnek (קב"ה). Ha már egyszer megemlítette a törvényt ebben a traktátusban, nem fogja megismételni a saját traktátusában is. (כנה"ג פ"ד)
2. Egy misna akkor ismételi meg egy korábbi kijelentést, a) ha a szerzője számára különösen fontos; b) ha valami újat akar hozzáadni; c) ha összehasonlítja vagy szembeállítja más esetekkel; vagy d) ha további pontosítást igényel. (קב"ה)
3. Ha két témát együtt említenek egy misnában, az azt jelzi, hogy azok hasonlóan egymáshoz. (קב"ה בשם ש"י)
4. Fontos a misnában említett témák sorrendje. Egy téma 8 lehetséges okból élvezhet előnyt a többivel szemben: a) ha konkrétan említi az Írott Tan; b) ha kronológiailag korábban történik; c) ha nagyobb kötelező erővel bír; d) ha általánosabb; e) ha valószínűbb, hogy megtörténik; f) ha többször történik meg; g) ha egyszerűbb; h) ha rövidebb. (ש"י; עץ חיים)

---

⁷ A ראשונים és אחרונים művei alapján, akik gondosan ellenőrizték a Talmud teljes szövegében alkalmazott szabályokat. (ש"י = שארית יוסף; כנה"ג = כנסת). (הגדולה; ה"ע = הליכות עולם; קב"ה = קצור כללי התלמוד; של"ה = שני לוחות הברית)

5. A *tánná* néha a misna első témájának a kifejtésével kezd, néha pedig az utolsóéval. (קכ"ה)
6. Egy misna végén szereplő kijelentés néha nem az azt közvetlenül megelőző témára vonatkozik, hanem a misna legelejére. (ה"ע, ג', ב')
7. Ha az állítást a következő formulával vezetik be: רַבִּי... אָמַר – „Rabbi... mondta” (kiemelve a rabbi személyét), akkor a *tánná* általában ellenkezik az azt megelőző kijelentéssel. Hogyha a következőképpen vezetik be: ... אָמַר רַבִּי... – „mondta Rabbi...”, akkor a *tánná* általában alátámasztja, magyarázza a korábbi kijelentést, vagy hozzátesz valamit. (כנה"ג ק"א בשם הרא"ש פ"ק דקדושין; מהרח"ש אה"ע ל"ח; ה"ע ב', ב')
8. Ha a misna úgy idéz egy általános témával kapcsolatos véleménykülönbséget, hogy nem részletezi, melyik vélemény melyik *tánná*hoz tartozik, akkor feltételezhetjük, hogy a második *tánná* képviseli a szigorúbb véleményt. (ה"ע ג', ב')
9. Csak abban az esetben magyarázzuk úgy, hogy a *tánnák* vitáznak egymással, hogyha világos véleménykülönbség van közöttük (כנה"ג בשם מהרי"ק פ"ג). Ez az oka annak, hogy a Gemará mindig azt feltételezi, hogy a misna egyetért a *bárájtában* szereplő valamelyik véleménnyel, nem pedig egy harmadik véleményt képvisel. (ה"ע ב', ג')
10. Ha nincs máshogy részletezve, a Misna általában Rabbi Méir véleményét követi (Rabbi Ákivá legkiemelkedőbb tanítványa, Rabbi Jehudá háNászi mentora). A Gemará csak akkor teszi fel a kérdést: מַאן תַּנָּא – „ki ennek a misnának a szerzője?”, amikor tudja, hogy azt a misnát nem Rabbi Méir tanította. (אגרת ר' שרירא גאון; קכ"ה; ועיי' משנה). (שאינן להלכה)

11. Ha a Gemará nyilvánvaló ellentmondással találkozik egy misnán belül, kétféle magyarázatot kínál: a) a két rész különböző *tánnák* véleményét tükrözi (מי ששנה זו לא שנה זו), vagy b) a két rész különböző esetekre vonatkozik. Ha mód van rá, a Gemará a második magyarázatot részesíti előnyben. (קכ"ה)
12. A Gemará csak abban az esetben következtet arra, hogy egy misnából szavak hiányoznak (הסורי מהפרא, lásd 1. fejezet), hogyha magából a misna megfogalmazásából ez nyilvánvaló. Ugyanígy a Gemará nem következtet arra, hogy szavak hiányoznának egy misna elejéről, vagy hogy egy misna valódi értelme a jelenlegi megfogalmazás ellenkezője. (קכ"ה; ועי' שם ובשל"ה שני טעמים לזה)
13. Ha egy misna egy felsorolás előtt megadja, hogy abba hány tétel fog beletartozni, akkor annak külön jelentősége van, különben nem lett volna rá szükség, hiszen a felsorolt dolgokat mi is meg tudtuk volna számolni. (ה"ע ג', ב')
14. Amikor egy misna felsorolást nyújt, gyakran kihagy pár tételt a listából, hogy csak néhány példát említsen. Abban az esetben viszont nem hagy ki tételeket, ha a listát a következők egyike vezeti be: a) וְאֵלֶּיךָ – „ezek azok”; b) egy szám c) אֵלֶּיךָ אֵלֶּיךָ אֵלֶּיךָ – „csak abban különböznek, hogy...” vagy d) ha minden más esetet felsorolt, kivéve egyet. (קכ"ה)
15. Néha az egyszerűség kedvéért a misna nem pontos számot vagy mennyiséget közöl, hogyha a pontatlanság אֵלֶּיךָ (a szigorítás irányában történik). (קכ"ה; ועי' חזון איש). (או"ח קל"ח)
16. Egy misna olykor a második részében (סִיפָא) világosan megfogalmaz egy törvényt, amely logikusan következik az első részből (רִישָא), annak ellenére, hogy a törvényt mi magunk is levezethettük volna az első részből. (קכ"ה)

17. Rabbi Jehudá háNászi alkalmanként csak azért említ meg bizonyos dolgokat a Misnában, hogy megakadályozza egy lehetséges hiba elkövetését (כָּאֵן שָׁנָה רַבִּי מִשָּׁנָה שְׂאִינָהּ (כריתות ה', ב', ה"ע ג', ב', מגמ' יבמות נ' א) (פְּרִיכָה
18. A Gemará időnként nem fogadja el a misnában ismertetett okfejtést egy vélemény fő indokaként, és alternatív magyarázatot kínál. (קכ"ה מתוס' סוכה כ"ד א ד"ה ר"י)
19. Amikor egy vita során egy *barájtát* idéznek, akkor is elmondják a teljes szöveget, ha csak egy része releváns az adott kérdéssel kapcsolatban, vagy nyújt segítséget a Gemará következtetéséhez. Ennek az az oka, hogy a Gemará szerkesztői úgy döntöttek, a *barájtát* saját jogon örökítik meg a Talmudban. (של"ה)

A Gemarára vonatkozó szabályok

Kérdések

1. A Gemará néha nem egy misna vagy *barájtá* alapján tesz fel egy kérdést, hanem egy általánosan elfogadott gyakorlat alapján (מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם). (קכ"ה מתוס' שבת מ"ח א ד"ה מ"ש)
2. A Gemará sok esetben egy olyan vélemény alapján is feltesz egy kérdést, amely háláchikusan nem elfogadott. (כנה"ג פ"ח משו"ת רשב"א אלף קצ"ט)
3. Amikor a Gemará egy *ámorá* állítását vitatja, inkább egy misna első részét idézi – akkor is, ha így az érvelését logikai vagy nyelvészeti úton kell levezetnie –, mint a misna egy későbbi részét, még abban az esetben is, hogyha a későbbi résszel közvetlenül tudná támadni az *ámorá* kijelentését. (כנה"ג ר"ל, ר"י הלוי ס')

4. Ha a Gemarában kérdések sorozatát találjuk egy véleménnyel szemben, feltételezhetjük, hogy ugyanaz az *ámorá* tette fel az összes kérdést, kivéve ha ellentmondást találunk közöttük. (ה"ע ב', ג'; ש"י; ועי' כריתות ה', ג' שסתם קושיא) (בגמרא היא מרב אשי)
5. A Gemará néha kérdések sorozatát teszi fel olyan esetben is, ha a későbbiekre ugyanaz a válasz, mint a korábbiakra. Ennek az a célja, hogy kiderítse, az *ámorá* tud-e jobb vagy meggyőzőbb választ adni (קכ"ה מתוס' שבת מ"ג א ד"ה כופה). Van, aki szerint a *bét midrás*ban zajló eredeti beszélgetés során a Gemará tudósai az összes kérdést feltették, mielőtt elhangzott volna a válasz, de amikor a vitát rögzítették a Talmudban, a választ mindegyik kérdés után beillesztették. (של"ה)
6. A Gemará nem vitatja egy *ámorá* kijelentését egy másik *ámorá* állításával szemben, mivel ők ellentmondhatnak egymásnak. Kivéve Rabbi Jochánán, Ráv, Smuél, Ráv Káháná és Rábbá állításai esetén, mivel ők kiemelkedő tudással rendelkeztek, illetve olyan ellenvélemény esetén, amelyet általánosan elfogadtak *háláchák*ként. (; ג'; ועי' רש"י ב"ק ל"ג) (קכ"ה)
7. Annak ellenére, hogy Rabbi Jochánán, Chizkijjá, Rabbi Chijjá és Ráv az *ámorák* első nemzedékébe tartoztak, nekik még volt felhatalmazásuk arra, hogy vitába szálljanak a *tánnákkal*. Ugyanakkor a Gemará ütközteti az állításaikat a *bárájtákkal*, mivel az ő véleményük háláchikusan kisebb súlyú, ha ellentmond egy *bárájtának*. (קכ"ה)
8. A Gemará olykor megismétel egy kijelentést, amivel döbönt csodálkozását fejezi ki, mintha azt mondaná: „mit értesz azon, hogy...?” Például a következő szavakat: מִיָּנָא לָן מִיָּנָא לָן így kell érteni: „honnan tudjuk, *honnan tudjuk...?!*” (vagyis „miért kérdezed ezt?” vagy „hogy kérdezhetsz ilyet?”) (של"ה)

Válaszok

1. A Gemará néha további válaszokat is adhatna, de megelégszik eggyel. (קכ"ה, מזבחים צ"ד, ב')
2. Egy *ámorá* kérdésére esetenként egy korábbi nemzedékből származó *ámorá* válaszát idézik. Ezzel a Gemará azt tudatja, hogy ugyanezt a kérdést már korábban is feltették, és a közölt választ adták rá. (קכ"ה)
3. Ha találunk két egymásnak ellentmondó misnát, *barájtát* vagy אגגא-t, akkor mindent elkövetünk, hogy összehangoljuk őket, akár egy erőltetett válasz segítségével is. De *ámorák* egymásnak ellentmondó kijelentéseit nem oldjuk fel erőltetett válasszal, mivel általános gyakorlat, hogy az *ámorák* vitáznak egymással. (כנה"ג ק"ח, משפטי ; שמואל קי"ז)
4. A Gemará fontosnak tartja a misnában vagy *barájtában* feljegyzett történetek minden egyes részletét, kivéve ha azok csak azért lettek leírva, mert egyszerűen így történt az eset (מַעֲשֵׂה שְׁהֵיָה כָּךְ הָיָה). (כנה"ג קע"ג מתומת ישרים קמ"ו)
5. Ha egy *tánná* vagy *ámorá* egy új követelményt fogalmaz meg, akkor a bizonyítás terhét ő viseli, ezért ha a követelménye alapján tesz egy kijelentést vagy tesz fel egy kérdést, az általa idézett forrásoknak akár csak egyetlen valószínűtlen alternatív értelmezése is elég ahhoz, hogy a követelmény érvényessége megkérdőjelezhető legyen. Egy *ámorá* olyan esetben is adhat erőltetett értelmezést vagy választ – azért hogy megvédjen egy állítást –, ha biztos benne, hogy az állítás helyes, mivel megbízható hagyományból származik. De a saját gondolatát el kell vetnie, hogyha az ütközik egy *tánná* állításával, még akkor is, hogyha egy erőltetett válasszal fel tudná oldani az ellentétet. (קכ"ה; ועי' דרכי הגמרא)

A Gemará nyelvezete

1. Alkalmanként ugyanannak a szónak különböző helyeken eltérő a jelentése. (כריתות ה', ב'; ה"ע ג', א'; קכ"ה)
2. A **הֵיב** szó a legtöbb esetben azt jelenti, hogy a törvény „kötelező”, néha azonban a jelentése csak az, hogy „elvárt” vagy „kívánatos” (**לְמַצְוָה**) (כריתות ב' ג'; קכ"ה). A **צָרִיךְ** szót akkor használják egy törvénnyel kapcsolatban, hogyha az egy rabbinikus előírás (**מְדַרְבְּנֵן**). (קכ"ה; ועי' כללי מהרי"ק). (עמ' ס, א')
3. Néha a **מְתַר** (megengedett) szó azt jelenti, hogy csak egy adott törvényre vonatkozóan megengedett, ugyanakkor egy másik miatt tilos. (קכ"ה)
4. A Gemará sokszor túlzó számot közöl, de csak abban az esetben, ha az nagyobb, mint száz. (ה"ע ב', ג'; קכ"ה, מערובין ב'). (ב' וחולין צ' א'; ועי' מבוא התלמוד למהר"ץ חיות, ל')
5. A Gemará gyakran lerövidíti, kibővíti az idézett misnai szövegeket, vagy megváltoztatja azok sorrendjét, és még bibliai idézeteket is lerövidít. (ה"ע ב', ב'; קכ"ה)

Egyéb szabályok

1. A Gemará gyakran egymáshoz nem kapcsolódó kijelentések sorozatát rögzíti, csupán azért, mert mindegyiknek ugyanaz az *ámorá* a forrása. (ה"ע ב', ב')
2. Rabbinikus előírásokat vagy rendeleteket (**גְּזֵרוֹת הַכְּמִים**) nem hasonlíthatunk össze egymással (hogy az egyik részleteit a másikkra vonatkoztassuk, vagy ellentmondásokat keressünk közöttük) mivel mindegyik önálló egység. (בנה"ג). (קפ"א בשם רד"ך כ', ח')
3. A Gemarában lefektetett elv: **אֵין לְמַדִּין מִן הַכְּלָלוֹת** – „nem tanulunk általános szabályokból” (*Éruvin* 27a) csak abban

az esetben érvényes, ha a) van valamilyen egyedi indok, ami miatt egy bizonyos esetre nem vonatkozhat az általános szabály (כנה"ג צ"ה בשם משפטי שמואל); b) vannak ismert kivételek a szabály alól; illetve c) olyan *tánnák* által alkotott szabályok esetén, amelyeknek pontos részletei nincsenek megadva a tömörségük miatt. (קכ"ה בשם גאון) (בתשובה)

4. A תקוני סופרים („szoferek javításai”) nem változtatások a Tóra eredeti szövegében, hanem olyan értelmezések, amelyek eltérnek a szöveg szó szerinti jelentésétől, összhangban azzal az elvvel, hogy a Tóra az emberi értelem számára leegyszerűsített fogalmakkal fejez ki rejtett gondolatokat. A bölcsek feltárták a szent szövegek rejtett jelentéseit, így a talmudi értelmezések a Biblia megfogalmazásába burkolt igaz és érvényes jelentéseket fednek fel. (קכ"ה; מהר"ל, תפארת ישראל ס"ו; של"ה, תושבע"פ, בשם רשב"א) (ומהר"ק)
5. A אגדות és דרשות (homiletikai tanítások és nem háláchikus értelmezések) során egy *ámorá* ellentmondhat egy *tánná*-nak (קכ"ה; אור החיים פ' בראשית), és nincs arra vonatkozó szabály, hogy melyikük nézete vagy tanítása a helyes (רמב"ם, פירוש המשנה, סנהדרין פ"י; קכ"ה). Rabbi Ávráhám ibn Ezrá (פירוש על התורה, הקדמה) és Rabbi Mose Chájim Luzzatto (מאמר על האגדות) kifejti, hogy minden ilyen típusú vélemény és értelmezés igaz, mivel mindegyik az adott téma valamelyik aspektusát fejt ki (ועי' מכתב מאליהו ח"ג) (במכתבים, שכתב כן בשם תיקוני זוהר). Ehhez hasonlóan egy *ámorá* adhat más indokot vagy forrást egy törvényre vonatkozóan, mint amit egy *tánná* adott, hogyha nincs gyakorlati különbség közöttük. (צל"ח ברכות, בהשמטות; חזון) (איש, זבחים, לקוטים א', ג')

6. Sok esetben az egyszerűség kedvéért az Írott Tan egyik idézetét adják meg egy törvény forrásaként, amely valójában egy másik írásvers is lehet. (ה"ע ב', ב')

Az értelmezések és következtetések szabályai

A következőkben bemutatunk pár szabályt a Tóra szövegértelmezésének a Szóbeli Tanban átadott alapvető módszereiből (המדרות שהתורה נדרשת בהן), a הליכות עולם שער ג' alapján.

קל וחומר – A könnyebbről a nehezebbre való, *a fortiori* következtetés, azon logikai elv alapján, hogy ha egy enyhébb törvény rendelkezik egy bizonyos חמרה-vel (szigorító elem), az minden bizonnyal a szigorúbb törvényre is vonatkozik. És ennek megfelelően hogyha egy szigorúbb törvény rendelkezik egy bizonyos קלה-vel (könnyítő elem), akkor az enyhébb törvénynek is rendelkeznie kell vele.

1. A קל וחומר megfeleltethet két dolgot egymásnak, de nem vonatkoztathat nagyobb קלה-t vagy חמרה-t a vizsgált dologra, mint amivel a קל וחומר forrása rendelkezik (דין). (עי' ב"ק כ"א)

Példa (*Szifrá, Barájtá deRábbi Jismáél*)

„És így szólt az Örökkévaló Mózeshez [Mirijámmal kapcsolatban]: ha az apja köpte volna arcon, nem szégyellné magát hét napig? [annál inkább ebben az esetben, amikor a Mindenható dorgálta meg]. Legyen elkülönítve a táboron kívül hét napig...” (*Bemidbár* 12:14). Ebből a קל וחומר -ből arra következtethetnénk, hogy a Mindenható dorgálása miatt [több napig kellett volna kiküldeni őt a táborból, például] 14 napig. De a קל וחומר logikája nem teszi lehetővé, hogy szigorúbb szabályt alkalmazzunk az általunk vizsgált témában, mint amivel a forrás rendelkezik.

2. Egy קל וְחֻמֶּר -t három okból utasíthatnak vissza (מְשִׁיבֵינָ עַל (קל וְחֻמֶּר): a) ha a forrásul használt enyhébb törvényben találunk egy másik חֻמֶּר־t is, amelyet valamilyen okból nem tudunk alkalmazni a szigorúbb törvény esetében. (Mivel lehetséges, hogy az általunk levezetni kívánt חֻמֶּר־t épp olyan egyedi jellegzetessége az enyhébb törvénynek, mint ez a másik חֻמֶּר־.) – אַעֲקָרָא דְּדִינָא פְּרָכָא; b) hogyha találunk egy קל־t a szigorúbb törvényben. (Mivel bár szigorúbb törvény, mégis rendelkezik ezzel a קל־val, ezért lehetséges, hogy az általunk alkalmazni kívánt חֻמֶּר־t sem vonatkozik rá.) – אַסְוֵי דִּינָא פְּרָכָא; c) ha találunk egy olyan harmadik törvényt, amely szintén szigorúbb a קל וְחֻמֶּר forrásánál, és nem vonatkozik rá a levezetni kívánt חֻמֶּר־ – פְּרָכָא מְעֵלְמָא.
3. Ha egy קל וְחֻמֶּר -t אַעֲקָרָא דְּדִינָא פְּרָכָא miatt utasítanak vissza, a קל וְחֻמֶּר mégis érvényes lehet abban az esetben, ha idéznek egy másik enyhébb törvényt, amely rendelkezik azzal a חֻמֶּר־val, amelyet alkalmazni akarunk, bizonyítva, hogy az a חֻמֶּר, ami miatt az eredeti קל וְחֻמֶּר -t visszautasították, nem oka az általunk levezetni kívánt חֻמֶּר־nak.

Példa (*Bává Mecjá* 3a-4a)

Rabbi Chijjá tanította: [ha valaki azzal vádolja a barátját, hogy] „tartozol nekem 100 zuzzal”, és ő így felel: „nem tartozom neked semmivel”, de tanúk igazolják, hogy tartozik 50 zuzzal, akkor meg kell adnia az 50 zuzt, és esküt kell tennie [hogy nem tartozik] a maradék összeggel egy קל וְחֻמֶּר alapján, mert az önmagunkra vonatkozó tanúságtétel (valaminek a beismerése) nem lehet erősebb mások tanúvallomásánál. (Vagyis ha olyan esetben, amikor valaki elismeri a követelés egy részét, esküt kell tennie, hogy nem tartozik a fennmaradó összeggel, akkor annál inkább így kell tennie abban az esetben, ha tanúk igazolják, hogy a követelés egy részével tartozik.)

- פִּירְכָּא – Talán [azért szükséges esküt tenni], ha valaki elismeri a követelés egy részét, mert az ő állítását nem lehet ellentmondás vagy *házáma* alapján visszautasítani, de mivel a tanúk állítását el lehet utasítani ellentmondás vagy *házáma* miatt [ezért lehet, hogy ebben az esetben nem kell esküt tenni]?
- 2. forrás: akkor vezessük le [a קֵל רְחֻמָּר -t] az 1 tanúra vonatkozó törvény alapján. Ha 1 tanú [állítása] nem kötelezheti arra [az adóst], hogy fizessen, de kötelezheti arra, hogy esküt tegyen, akkor 2 tanú [állítása], amely kötelezheti arra, hogy fizessen, minden bizonnyal kötelezheti arra, hogy esküt tegyen.
- פִּירְכָּא – Talán azért szükséges esküt tenni 1 tanú esetén, mert olyankor a vádlott esküje arra a részre vonatkozik, amelyről a tanú vallott, de 2 tanú esetén az eskü arra a részre vonatkozik, amelyet tagad [nem arra, ami a tanúvallomásokban szerepel]?
- Válasz – a beismerés esete bizonyítja [hogy nem ezért szükséges az eskü 1 tanú esetén, mivel ha beismerjük a követelés egy részét, akkor arra a részre vonatkozóan kell esküt tennünk, amit tagadunk].
- Következtetés – ez az eset (beismerés) nem olyan, mint az (1 tanú), és az az eset (1 tanú) nem olyan, mint ez (beismerés). (Vagyis mindkettőnek megvannak a saját jellegzetességei és erősségei.) A közös jellemzőjük az, hogy mindkettőben szerepel egy [támogatott] állítás és [annak a] tagadása és ennek következménye, hogy a vádlott esküt tesz. Ugyanígy én is levezethetem a tanúk esetét [belőlük], és arra következtethetek, hogy mivel ebben az esetben is szerepel egy [támogatott] állítás és [annak a] tagadása, a vádlottnak esküt kell tennie [ahogy Rabbi Chijjá tanította].

4. Hogyha a קל וְחָמֵר -t két forrásból vezetik le (mint az előző pontban), az elutasítható bármely olyan egyéb jellemző miatt, amely mindkét forrásban megegyezik (פְּרָכָא כְּלָדְהוּ), akkor is, ha az nem egy חָמֵרָא vagy קְלָא. De hogyha a קל וְחָמֵר -t egy forrásból vezetik le, akkor nem lehet visszautasítani egy פְּרָכָא כְּלָדְהוּ által.
5. Egy fizikai büntetésre vagy egy olyan tórai figyelmeztetésre, amely fizikai büntetéshez vezet, nem következethetünk קל וְחָמֵר segítségével. De egy pénzbeli büntetést vagy egy olyan tiltást, amely nem jár büntetéssel, levezethetünk קל וְחָמֵר által. És még fizikai büntetéssel kapcsolatban is használhatunk קל וְחָמֵר -t abból a célból, hogy tisztázzuk valaminek a jelentését (גְּלוּי מִלְתָּא).

גְּנוּרָה שְׂוֵהָ – Két különböző esetre vonatkozó törvény összekapcsolása, a tórai forrásokban szereplő (feleslegesnek tűnő) azonos szavak alapján.

Példa (*Szifrá, uo.*)

A fizetett őrzővel (שׂוֹמֵר שְׂכָר) kapcsolatban azt olvashatjuk [a Tórában, hogy esküt kell tennie] „hogy nem tette rá a kezét a barátja tulajdonára” (*Semot 22:10*), és az ingyenes őrzővel (שׂוֹמֵר חִנָּם) kapcsolatban [is] azt olvashatjuk [a Tórában, hogy esküt kell tennie] „hogy nem tette rá a kezét a barátja tulajdonára” (*uo. 22:7*). Ezért ahogy egy fizetett őrző esetében [a Tóra] felmenti az örökösait [hogy esküt tegyenek], ugyanígy az ingyenes őrző esetében is felmenti [a Tóra] az örökösöket [az eskü alól].

1. Ha az azonos szavak egyikét sem használják valamilyen másik tanításhoz (מופנה משני צדדין), akkor a két esetben lévő különbségek alapján – pl. hogy az egyik enyhébb, a másik szigorúbb – nem lehet elutasítani a שנה גזרה -t.
2. Ha az azonos szavak egyikét használják valamilyen másik tanításhoz is (מופנה מצד אחר), akkor a שנה גזרה ugyanolyan módon elutasítható, ahogy a קל וחמר (למדן ומשיבין).
3. Ha mindkét szót használják valamilyen másik tanításhoz is, akkor a שנה גזרה egyáltalán nem alkalmazható.
4. Hogyha a két kifejezés nem ugyanaz, de az értelmük alapvetően azonos, akkor is szolgálhatnak egy שנה גזרה alapjául, pl. ובא הנהן (a kohén jött) és ושב הנהן (a kohén visszajött).
5. Egy קל וחמר -t levezethet valaki a saját logikája alapján, de egy שנה גזרה -t csak akkor alkalmazhat egy tudós, hogyha Mózes mesterünkig visszavezethető hagyománnyal rendelkezik róla. A többi מדות-ra (szövegelemző módszer) vonatkozóan Rási úgy véli (Szukká 31a), hogy azokhoz is szükséges hagyomány, csakúgy, mint a שנה גזרה -hoz, Toszáfot szerint viszont magunktól is levezethetjük őket, ahogy egy קל וחמר -t.
6. A שנה גזרה -k nem teljes részletességgel lettek átadva, csak a két kifejezés, amely összeköti őket, a Tórában található pontos esetek meghatározása nélkül, illetve néha csak az esetek lettek átadva, és a tudósokra bízta, hogy megtalálják azokat a kulcsszavakat, amelyek összekötik őket. Ezért találhatunk vitákat a Talmudban egy-egy שנה גזרה alkalmazásával kapcsolatban.

שְׂקָה – A Tórában azonos mondatban szereplő két különböző esetre vonatkozó törvény összekapcsolása.

Példa (*Kiddusin* 14b)

Honnan tudjuk, hogy egy férfi szolgát ugyanúgy megvásárolhatunk pénzért, ahogy egy női szolgát? Mert írva van (*Devárim* 15:12): „Amikor a te testvéredet, egy héber férfit vagy héber nőt eladnak neked, 6 évig szolgáljon téged...” Ez egy **שְׂקָה**, amellyel a Tóra összeköti a férfi és a női szolgát.

1. Egy **שְׂקָה**-t nem lehet elutasítani az esetekben található különbségek miatt, ahogy egy **קַל יְחָמָר** -t vagy bizonyos típusú **גְּזֵרָה שְׂוָה** -t, mivel az összekapcsolás világosan tetten érhető abból, hogy a két eset azonos mondatban szerepel.
2. Egy **שְׂקָה** mindkét irányban érvényes (**אֵין הֶקְשׁ לְמַחְצָה**). Az első esetből következtethetünk a másodikra vonatkozó törvényekre, a másodikból pedig az első esetre vonatkozó törvényekre.
3. Hogyha egy **שְׂקָה**-t egyaránt használhatunk egy **קֵלָא** vagy egy **מְרָא** megtanítására, akkor a **מְרָא**-t tanítjuk meg belőle, kivéve ha a **קֵלָא**-t észszerűbb levezetni belőle (*Kiddusin* 34b).
4. A **סְמוּכִים** a **שְׂקָה**-hez hasonlít, azzal a különbséggel, hogy az összekapcsolni kívánt esetek nem egy mondaton belül, hanem egymást követő mondatokban szerepelnek. A *tánnák* többsége használja ezt a típusú levezetést is, de Rabbi Jehudá csak bizonyos esetekben alkalmazza (hogya ha **מְרָא** vagy **מְפָנָה**, lásd *Jevámot* 4).

בְּנִין אָב – Főszabály: a Tóra megad egy példát, amelyre érvényes egy szabály, azzal a szándékkal, hogy az összes hasonló esetre alkalmazzuk azt. (Szó szerinti értelme: „apaszerkezet”, amelyben a törvény forrása az „apa”, a vonatkoztatott esetek pedig a „leszármazottai”).

Példa (*Szifrá, uo., Rási*)

Bár a Tóra csak *peszách* ünnepnapjaival kapcsolatban írja: „ne végezz azokon semmilyen munkát, csak olyat, amelyik az étkezéshez szükséges” (*Semot* 12:16), a bölcsek szerint ez egy **בְּנִין אָב**, amelyből az összes ünnepre vonatkozóan megtanulhatjuk [hogy az étkezéshez szükséges munkavégzés megengedett].

1. Néha egy ilyen szabályt egy forrásból tanulunk: **חָדָא מִחָדָא** vagy **מָה מְצִינוּ אָב מִכְּתוּב אֶחָד** vagy **מָה מְצִינוּ אָב מִכְּתוּב אֶחָד**.
2. Ha azonban valamilyen kizáró különbséget találunk az esetek között, akkor két helyről kell levezetnünk egy közös **בְּנִין אָב** -ot, ugyanúgy mint a **קָל וְחָמֵר** estében. Ezt úgy hívják: **חָדָא מִתְּרַתֵּי אָב מְשַׁנֵּי כְּתוּבִים** vagy **חָדָא מִתְּרַתֵּי אָב מְשַׁנֵּי כְּתוּבִים**.

כָּלֵל וּפְרָט – Egy általánosítás, amelyet egy egyedi meghatározás követ. Ilyen esetben az általánosítást le kell szűkíteni arra az esetre vagy törvényre, amelyet az egyedi meghatározás jelöl (**אֵין בְּכָלֵל אֶלָּא מֵה שְׁבַפְרָט**). A **כָּלֵל** funkciója, hogy megelőzze a törvény kiterjesztését az egyedi esetből más szövegmagyarázó módszerek által.

Példa (*Szifrá, uo.*)

„[Amikor valaki] emlősállatot [hoz áldozatként az Örökkévalónak], marhát, juhot vagy kecskét áldozzon” (*Vájikrá* 1:2). Az „emlősállat” egy általános kategória, a „marha, juh vagy

kecske” egyedi esetek. Eszerint az általános kategória le van szűkítve azokra a specifikus esetekre, amelyek fel vannak sorolva.

פָּרֵט וּכְלָל – Egy egyedi meghatározás, amelyet egy általánosítás követ. Ilyen esetben mindenre vonatkozik a törvény, ami az általánosításba beletartozik (**נִעְשָׂה הַכֹּלֵל מוֹסִיף אֶפְרָט**). A פָּרֵט funkciója, hogy meggátolja az általános kategória leszűkítését más szövegmagyarázó módszerek által.

Példa (uo.)

„Ha valaki odaad a felebarátjának egy szamarat vagy ökröt vagy juhot” – egyedi esetek – „vagy bármilyen más állatot megőrzésre” – általános kategória (*Semot* 22:9). Ebben az esetben mindenre vonatkozik a törvény, ami beletartozik az általános kategóriába.

כָּלֵל וּפְרָט וּכְלָל – Egy általánosítás, amelyet egy egyedi meghatározás, majd ismét egy általánosítás követ. Ilyenkor csak olyan esetekre általánosítjuk a törvényt, amelyek hasonlítanak a פָּרֵט-ra (**אִי אֶתָּה דֵּן אֶלָּא כְּעֵין הַפָּרֵט**).

Példa (uo.)

„A [*máászer séni*] pénzt elköltheted bármire, amire szeretnéd” – általánosítás – „marhára, juhra, kecskére, borra vagy alkoholos italra” – egyedi meghatározások – „vagy bármire, amit a lelked megkíván” – ismét egy általános kategória (*Devárim* 14:26). Mivel ez egy **כָּלֵל וּפְרָט וּכְלָל**, ezért minden olyan dologra vonatkozik a törvény, amely hasonlít a פָּרֵט-ra. Ebben az esetben a פָּרֵט olyan dolgokat jelöl, amelyek (vagy amiből készülnek, azok) szaporodnak, és a föld látja el őket élelemmel,

ezért bármilyen másik dolog [megvásárolható *máászer séni* pénzből], ami szaporodik, és a föld látja el élelemmel, ez kizárja a gombákat és a szarvasgombákat.

Vannak *tánnák* és *ámorák*, akik az általános és egyedi részeket a *רש"י סנהדרין מ"ו, א', ד"ה* (*רבוּי וּמְעוּט* כי). Ebben a módszerben az egyedi részre nem úgy tekintenek, mint ami meghatározza az általánost (mint a *כָּלֵל וּפְרָט* esetében), hanem ami limitálja azt. Ennek következtében ha egy általánosítást követ egy egyedi eset (*רבוּי וּמְעוּט*), a *מְעוּט* csak azokkal a dolgokkal csökkenti az általános kategóriát, amelyek nem hasonlítanak az egyedi esetre. Hogyha az egyedi esetet megelőzi és követi az általánosítás (*רבוּי וּמְעוּט רְבוּי*), akkor a *מְעוּט* csak egy esetet von ki az általános kategóriából. Ha az általánosítás az egyedi eset után szerepel, akkor a *מְעוּט* legalább egy esettel csökkenti az általános kategóriát.

Példa (*Bechorot* 51a)

Rabbi [Jehudá háNászi] mondta: bármivel kiváltható egy elsőszülött fiú, kivéve adósságlevéllal. Mi az indoka Rabbinak? A *רבוּי וּמְעוּט* módszerével magyarázza [a következő verset:] „[az elsőszülött fiú] kiváltása 1 hónapos kortól” – ez egy *רבוּי* – „pénzben becsült értékén” – ez egy *מְעוּט* – „legyen kiváltva” – ez ismét egy *רבוּי* (*Bemidbár* 18:16). Mivel [a Tóra] először általánosított, utána specifikált, majd ismét általánosított, minden dologgal lehetővé tette [az elsőszülött fiú kiváltását]. Mit foglal magába a *רבוּי*? Mindent. És mivel csökkenti a *מְעוּט*? Az adósságlevéllal (ami csak potenciális pénz). (Más *tánnák* a *כָּלֵל וּפְרָט* módszerét használják az írásvers magyarázatához, és más dolgokat is kizárnak).

דְּרִשׁוֹת – (szó szerint: „keresések”, „kutatások”) Valamilyen nyelvi vagy szóhasználatbeli rendellenességen alapuló magyarázat, ahol a szokatlan nyelvi elem jelzi a bölcsek számára, hogy az írásversnek van egy mélyebb jelentése is (מהר"ל, באר) (הגולה, באר א'). Málbim a *Szifrá*hoz írt bevezetőjében felsorolja a héber nyelv 613 szabályát, és bemutatja, hogy mindegyik דְּרִשׁוֹת ezek egyikétől való eltérésből ered. A szabály, miszerint „a Biblia szavait szó szerint kell érteni” (אֵין מְקַרָא יוֹצֵא מִדִּי) (פְּשׁוּטוֹ) (*Sábbát* 63a), azt jelenti, hogy nem lehet azokat teljesen megfosztani szó szerinti értelmüktől. De amellett, hogy megőrzik egyszerű jelentésüket, más tanításokat is levezethetünk belőlük (רמב"ן, השגות על סה"מ, שורש ב', ד"ה והנה; ה"ע ג', ב') mivel a Tórának egyidejűleg több igazi értelmezése is van, ahogy néha a hétköznapi beszélgetések során is egy-egy mondat több jelentéssel bírhat. (שלטי הגבורים, פ"ק דע"ז, עפ"י גמ') (סנהדרין ל"ד א) Ha a דְּרִשׁוֹת egy többlet szón alapul, akkor csak egy következtetést lehet levonni belőle, kivéve ha két következtetés ugyanannyira logikus (שְׁקוּלִין) (הרא"ש ב"ק ג', מתי אומרים שקולים)

Tórai törvényt nem vezethetünk le a próféták könyveiből (דְּבָרֵי תוֹרָה מְדַבְּרֵי קְבָלָה לָא יִלְפִינָן) (הגולה, באר א'), de a próféták szavait segítségül hívhatjuk egy tórai vers jelentésének tisztázásához, illetve hogy megtudjuk, pontosan mire vonatkozik az írásvers (גְּלוּי מְלִתָא). (*Bává Kámmá* 2b) A próféták könyveiben alkalmanként feljegyezték azokat a törvényeket, amelyek szóban lettek átadva. Ilyen esetben szintén tanulhatunk tórai törvényt a próféták szavaiból. (רמב"ן, השגות על סה"מ, סוף שורש ב')

6. Rási és Toszáfot szabályai

Rásira vonatkozó szabályok

1. Rási általában nem tesz fel konkrét kérdést, csak magyarázatot fűz a Gemarához, és nekünk kell ezekből a magyarázatokból megértenünk, hogy milyen kérdést akart megválaszolni. A *Mizráchi* azonosítja azokat a problémákat, amelyeket Rási megold a Tórához írt kommentárjában. A Gemará tanulása során a következők nyújthatnak segítséget ahhoz, hogy megtudjuk, milyen kérdést akart Rási megválaszolni: Rán, a Báál háMáor és Rámbán *Széfer háMilchámot* című könyve. (של"ה תושבע"פ)
2. Rási magyarázatai különféle kéziratokban és kiadásokban jelentek meg (גינת ורדים או"ה כלל א סי' מ'), így nem meglepő, ha ellentmondást találunk bennük, mivel a későbbi kiadásokban Rási bizonyos kérdésekben meggondolta magát. (יד מלאכי בשם מהר"י קורקוש כ"י)
3. Rási a Misnát sok helyen a Gemará kezdeti értelmezése (סְלִקָא דְעֵתָא) szerint magyarázza, mivel helyes megérteni a kezdeti értelmezést, mielőtt valaki eljut a Gemará végső következtetéséig. (יד מלאכי)
4. Amikor Rási a következő kifejezést használja: לְקַמֵּיהּ („később”), egy közeli hivatkozásra utal, amikor pedig azt írja: לְקַמֵּין („később”), egy távolabbira. (קצור כללי התלמוד)
5. Különbség van aközött, ha Rási a מְקַשְׁיֵיןִן vagy a פְּרִיכֵינִין szót használja, ugyanis a קְשְׁיָהּ erősebb kérdés, mint a פְּרִיכָא, mivel a קְשְׁיָהּ egy lényegyet érintő kérdés, amelyet nem lehet elutasítani, míg egy פְּרִיכָא-t könnyebb visszautasítani.

A *שני* és a *תרוץ* közötti különbség az, hogy a *תרוץ* egy lényegre érintő kérdésre adott válasz, míg a *שני* egy mellékes, részletkérdésre vonatkozik. (שם, ע"ש)

Toszáfotra vonatkozó szabályok

1. A Toszáfot évszázadok alatt írt magyarázatok gyűjteménye. Ezeket a magyarázatokat többször, különböző formákban szerkesztették egybe. Az általunk használt Gemarákban általában a Rabbi Eliezer miTuk által összeállított Toszáfot olvasható (יד מלאכי בשם יש"ש יבמות פ"ד ס" ל' ושטמ"ק) (כתובות), amelyből pár, korábbi kiadásban megtalálható vitát töröltek. (גינת ורדים כלל א') A Máhárik azt írja, hogy nekünk ezt a Toszáfotot kell követnünk, nem pedig a hosszabb *Toszáfot Sáncot*, mivel ez lett a végső összeállítás. Rásbá és más *risonim* más Toszáfot-kéziratokat is használtak, ezért néha olyat is idéznek Toszáfot nevében, ami a mi Gemaránkban nem található. (יד מלאכי) A *Toszáfot Rábbénu Perec* kiegészítéseit számos helyen beleszerkesztették az általunk használt *Toszáfot Tukba*.
2. A Toszáfotban található ellentmondások oka az, hogy míg az egyik helyen Rábbénu Tám véleményét olvashatjuk, egy másik helyen Rábbénu Jicchák, Rivá vagy más toszáfottudós véleménye található. Ugyanígy, mivel számos szerzője volt a Toszáfotnak, előfordul, hogy egy kérdés megválaszolatlanul marad az egyik helyen, míg egy másik helyen megtaláljuk rá a választ. Rábbénu Támnak 80 kiemelkedő tudós követője volt, pl. Rabbi Chájim Katz, a metzi Rabbi Eliezer vagy a sanzi Rabbi Simson, és emellett tanítványok megszámlálhatatlan sokasága. (הקדמת יש"ש) Rabbi Menáchem ibn Zerách, a Ros tanítványa tanúsítja (a *ספר צידה לדרך* bevezetőjében) hogy 60 rabbi tanult az idősebb Rabbi Jicchák vezetésével, akik mindannyian

fejből tudták azt a traktátust, amelynek szakértői voltak. Rabbi Jáákov Hágiz írja (תחילה חכמה שער ג, כלל נב'), hogy a *jesivában* tanulók számára nem jelent problémát, ha két különböző traktátusban lévő Toszáfot között ellentmondás van, de ha össze lehet őket egyeztetni az még jobb. (כנה"ג כלל הפוסקים כלל ב')

3. A *Toszáfot Tuk* általában nem nyújt *háláchikus* döntést, csak értelmezi a talmudi vitákat, kérdések és válaszok segítségével. Amikor Rábbénu Chánánél (a *risonim* első nemzedékében élő talmudtudós) valamelyik *háláchikus* döntését idézik, ezt abból a célból teszik, hogy a segítségével valamilyen megoldást kínáljanak az általunk tanulmányozott Gemarában lévő nehézségre. (יד מלאכי בשם) (שטמ"ק כתובות)
4. A *Toszáfot* mindegyik bekezdését először el kell olvasnunk az elejétől a végéig, hogy átfogó képet kaphassunk róla. Majd újra el kell olvasnunk, és mélységében tanulmányoznunk. A tanulás során fel kell lapoznunk a *Toszáfot* által idézett forrásokat is. (של"ה תושבע"פ)
5. Az **אָם תֵּאמַר** kifejezés, amellyel a *Toszáfot* általában bevezet egy kérdést, a következőt jelenti: Ha úgy gondolnád, hogy egy bizonyos nehézség felmerül, az megválaszolható (**יֵשׁ לֹאמַר**) a következőképp (majd innentől kezdődik a *Toszáfot* válasza). A **תִּימָה** általában olyan kérdést jelez, amely megválaszolatlanul marad, és bár alkalmanként a **אָם תֵּאמַר** kifejezéssel folytatódik, a válasz ebben az esetben sem teljes. (של"ה) Van, aki szerint, ha a *Toszáfot* nem válaszol meg egy kérdést, de nem is zárja le a következő kifejezéssel: **וְצָרֶיךָ עֵינֶיךָ**, akkor a válasz tiszta és egyértelmű. (כנה"ג כללי הפוסקים כא) Abban az esetben, hogyha **אָם תֵּאמַר** kérdés jelenik meg egy *Toszáfot*-bekezdés közepén, akkor ha lehetséges, azzal kell összekötnünk, ami közvetlenül előtte szerepel, de nem kötelező ilyen kapcsolatot

találunk, és mesterségesen ne kössük össze őket. A Toszáfot néha csak azt írja: פְּרוֹשׁ וְכוּ' („A Gemará jelentése...”), anélkül hogy bármilyen kérdést feltenne, azzal a céllal, hogy elutasítson egy másik magyarázatot, amely a Rifben vagy más kommentárban található. (של"ה, שם)

6. Van, aki szerint a Toszáfotban lévő első válasz a meghatározó (כנה"ג בכללי הפוסקים בשם משפטי שמואל ור"י הלוי), mások szerint a második az alapvető válasz (יד מלאכי בשם חזון נחום). Inkább hagyatkozzunk a *Jevámot*ban és más hosszabb traktátusokban lévő Toszáfotra, mint a *Megillá*ban és más rövidebb traktátusokban találhatóakra. (יד מלאכי)
7. Köztudott, hogy Ros, Mordecháj, a Szmág, a Szmák és a Hágáhot Májmon általában követik a Toszáfot véleményét (ב"י בהקדמתו), ezért az ő írásaikban gyakran megtaláljuk azoknak a szavaknak a jelentését, amelyek a Toszáfotban homályosak. Ennek megfelelően az ő szavaikat pedig a Toszáfotban írtakkal egyezően kell érteni. (ש"ת חוות יאיר ס' קנט ומשפטי שמואל קיה ודרישה חו"מ קסה)
8. Általános gyakorlat, hogy anélkül idézik Rási szavait a Toszáfotban, hogy hozzáadnának valamit, néha név szerint említve őt, néha nem. (שד"ח כללי הפוסקים סי' ט בשם מהר"ץ חיות) (עי"ש)

7.

Irányelvek az Ággádá megértéséhez

Annak ellenére, hogy a Talmudban szereplő ággádák és a Midrás páratlan jelentőséggel bírnak, tanulmányozásukat széles körben elhanyagolták az elmúlt időszakban. Bölcsseink így tanították: „Ha meg akarod ismerni Őt, akinek szavára létrejött a Világ, tanulmányozd az Ággádát, mert abból megismerheted a Szentet – áldott Ő –, és ragaszkodni fogsz az Ő útjaihoz” (*Szifré, Párását Ékev*, 49). Illetve: „Aki csak a *háláchában* járatos, de nem ismeri a Midrást, még sosem ízlelte meg a büntől való félelmet” (*Ávot deRábbi Nátán* 29:7). A Báál háTánjá ezt írta az ággádák mélyebb rétegeiről: „A Tóra legtöbb titka [az ággádákban] van elrejtve” (*Igeret háKodes*, 23). Ugyanígy fogalmazott a Vilnai Gáon is: „Az Ággádában rejtették el az összes titkot” (*Mislé* 24:30). Rámbám a Misnához írt bevezetőjében pedig ezt írta: „[Az ággádákból] megismerheti az ember a legfőbb jót és az isteni dolgok igazságait [...] amiket nem sikerült megfejteniük a filozófusok nemzedékeinek.”

Ha az ággádák sorsa csupán az elhanyagolásuk lenne, csendben maradnék, de a Máhársá és a Máhárál idejétől kezdve a zsidó nép vezetői felszólaltak azok ellen, akik hibásan értelmezték a bölcsék ággádáit, akár tudatlanságból tették, akár azért, mert „nem törekedtek arra, hogy valóban megértsék a bennük rejlő mélységes igazságot, csupán a hangjukat akarták hallatni” (Máhársá, a *Chiddusé Ággádo*hoz írt bevezetőjében). A jelenkorban ez a helyzet még súlyosabbá vált. A különböző véleményformálók és irányzatalapítók a saját gondolataikat a bölcsék beszédeibe burkolva mutatják be, az elővigyázatosak pedig – talán a midrások félreértésének komoly veszélye miatt – nem tanulmányozzák őket.

Azoknak a tóratudósoknak, akik tanítással vagy a zsidó közösség vezetésével foglalkoznak, illő (vagy talán kötelező) volna elmélyedni az Ággádá tanulmányozásában és elsajátítani a tanulásához szükséges szabályokat, hogy megvédjék a Tóra méltóságát azoktól, akik eltorzítják, és válaszolni tudjanak azoknak, akik tévesen értelmezik azt, illetve hogy tiszta és igaz szemléletmódot nyújtsanak a mai kor bizonytalan generációinak. Mindezek miatt összegyűjtöttem néhány szabályt és irányelvet az Ággádá megértéséhez, amelyeket vezető *risonim* és *ácháronim* fogalmaztak meg. Célom, hogy e szűk keretek között kísérletet tegyek számos központi kérdés megválaszolására.

1. Az ággádák és midrások a Szináj-hegyen lettek átadva, vagy a *tánnák* és *ámorák* a saját elgondolásuk szerint értelmezték őket?

A Jeruzsálemi Talmud egyértelműen kijelenti (*Megillá* 4:1): „A Biblia, a Misna, a Talmud és az Ággádá [...] mind át lett adva Mózesnek a Szináj-hegyen.” Ugyanez szerepel Rádváz responzumában (4, 1350). Ugyanakkor Rámbám fia, Rabbi Ávráhám a bölcsek ággádáiról szóló esszéjében (amelyet az *Én Jáákovhoz* írt bevezetőben találunk) a következőt írja:

Azok az írásmagyarázatok, amelyek nem valamilyen valósi alapelven vagy tórai törvényen alapulnak, nem mindig a hagyomány segítségével jutottak el a *tánnák*hoz vagy *ámorák*hoz, közülük néhány a tudósok saját logikai megfontolásaikat tartalmazza...¹

---

¹ ועי' אוצה"ג חגיגה סי' סז בשם ר' האי גאון וסי' סח וסי' סט בשם ר' שרירא גאון ועי' ר"ה גאון אשכול ח"ב עמ' 47 וויכוח הרמב"ן את לט שחילקו בין אגדות שבתלמוד למדרשים

Rabbi Cvi Hirsch Chájot (מהר"ץ חיות) a Talmudhoz írt bevezetőjében így fogalmaz (17. fejezet):

Kétségtelenül igaz, hogy mindazt, amit a bölcsek a hit alapelveiről és a Tóra lényegéről mondtak, az Örökkévaló adta át Mózesnek szóban a Szináj-hegyen, de néha a bölcsek – ezekkel az alapelvekkel összhangban – a saját rendszerük szerint (a מדרות módszereivel) úgy magyarázták és értelmezték a bibliai részeket, hogy minden fogalmat összekössenek a Tóra szövegével, ezzel elősegítve azok megtanulását.

A történelmi eseményeket bemutató ággádákkal kapcsolatban ezt írta (uo., 18. fejezet):

Ahogy a gyakorlati parancsolatokra vonatkozó törvényeket a szóbeli hagyomány segítségével adták tovább, ugyanígy számos ággádát, amelyek a *bárájtákban* és a Talmudban szerepelnek, a korábbi nemzedékektől kapták meg a bölcsek, különösen azokat, amelyek a zsidó nép történetét mutatják be, illetve amelyek a vezetők életével kapcsolatosak. [...] Ezek apáról fiúra szálltak, azokkal a történetekkel együtt, amelyeket nemzedékekkel korábban adtak tovább arról, amik azokban az időkben történtek.[†]

2. Miért rejtették el a bölcsek a filozófia és a Kabbala alapelveit néha furcsa történetekben, és hogyan fedhetjük fel a legendákba rejtett üzeneteket?

[†] Ezután több olyan történelmi eseményt is felsorol, amelyek egyaránt szerepelnek a midrásokban és a második Szentély idején élt krónikások műveiben.

Rámám a Misnához írt bevezetőjében és Rabbi Mose Chájim Luzzatto (רמח"ל) az ággádákról írt esszéjében kifejtik, hogy ugyanaz készítette a bölcseket a Szóbeli Tan feljegyzésére, mint ami a hit alapelveinek és a Tóra titkainak leírására: עַל לְשׂוֹנוֹת לְהֵל – „Eljön az idő, amikor az Örökkévalóért kell cselekedni” (Gittin 60a). De Rámchál ezzel kapcsolatban kifejti:

Az isteni bölcsesség dicsősége és mélysége miatt nem lenne illő, hogy azt bárki megkaphassa, aki méltónak tartja rá magát. Sértés lenne az áldott Teremtő tisztelete ellen, hogy felfedjük az Ő titkait gonosz tulajdonságokkal rendelkező embereknek (még ha bölcsek és tanultak is).⁷ És mivel ezek a dolgok igazán mélyek, csak a tiszta értelemmel bírók képesek megérteni őket, olyanok, akik járatosak a logikai levezetésekben és kutatásokban, de hogyha a bölcsesség tanulmányozásában képzetlen elmék találkoznak velük, akkor az igaz fogalmakat hibás következtetésekkel és helytelen elképzelésekkel fogják eltorzítani. Ezért a következő kompromisszumot alkalmazták: feljegyezték őket a későbbi generációk számára, hogy ne merüljenek feledésbe, de titkos módszereket és rébuszokat használva, hogy akik nem rendelkeznek a megfelelő kulccsal – vagyis azokkal a szabályokkal, amelyek segítenek megmagyarázni a történeteket és a rejtélyek mélyére hatolni –, ne tudják megragadni őket, és olyan legyen a számukra, mint egy bezárt könyv, vagy amit meg sem írtak.

Rámchál ezután felsorol pár olyan módszert, amellyel elrejtették az üzeneteket:

Az első módszer a metafora és a példázat [...] amelyben olyan lényeknek tulajdonítanak eseményeket és cselekedeteket, akikre nem vonatkoznak azok. A második a kihagyás, amikor egy téma körülményei nincsenek nyíltan

---

⁷ עי' כע"ז בירושלמי פסחים פ"ה ה"ג

kifejtve, és általános érvényűnek mutatnak be valamit, ami valójában csak bizonyos feltételek esetén igaz, pl. csak egy bizonyos értelemben vagy időben vagy témában vagy helyen. És azok, akik a kijelentést általános értelműnek vagy abszolútnak gondolják, hibázni fognak, és összezavarodnak. Ezért tűnik úgy, hogy sok kijelentés ellentmond egymásnak, mert nem a hozzájuk tartozó feltételekkel együtt magyarázzák őket, de aki megérti az egyes témákat azok keretein belül úgy találja majd, hogy igazak és ellentmondástól mentesek.¹⁰ A harmadik a leegyszerűsítés, amikor egy magától értetődő vagy jelentéktelennek tűnő mondásban, pl. egyszerű embereknek szóló példabeszédben rejtjenek el hatalmas fontosságú elveket.

Hasonlóan fogalmaz Rámbám a Misnához írt bevezetőjében:

Hogyha az ággádákba rejtett gondolatokat nyíltan leírták volna, az emberek nagy része nem értette és nem hitte volna el őket, ahogy egy olyan ember, aki bár járatos bizonyos témákban, de nem ismeri a matematikát és a csillagászatot, nem hinné el, hogy a Nap sokkal nagyobb, mint a Föld.

Rámbám fia, Rabbi Ávráhám tanúsítja, hogy az apjának szándékában állt kommentárt írni az ággádákhoz is, de később megdöbbenve gondolta magát és úgy határozott, hogy nem fedí fel a jelentésüket, ugyanazért, amiért a bölcsek is tartózkodtak feltárni azokat. Ezzel összhangban a *Széfer Chászidimben* (297) az áll, hogy ne meséljünk furcsának hangzó ággádákat olyanoknak, akik tanulatlanok. (וכע"ז בירושלמי פסחים פ"ה ה"ג)

---

¹⁰ Ez hasonló ahhoz a Gemarában használt általános módszerhez, amikor úgy oldanak fel háláchikus ellentmondásokat *bárájták* és misnák között, hogy pontosítják, milyen esetre vonatkoznak az egyes kijelentések: הכא במאי עסקינן

3. Mikor kell szó szerint értenünk a bölcsek történeteit és legendáit, és mikor értelmezhetjük őket allegorikusan vagy metaforaként?

Ez egy veszélyes dilemma, akár az egyik szélsőség szerint gondoljuk, vagyis minden történetet megfosztunk a szó szerinti jelentésétől, akár a másik szélsőség szerint, vagyis mindegyiket szó szerint értelmezzük, még azokat is, amelyekben a Mindenhatót ruházzák fel fizikai jellemzőkkel és cselekedetekkel. Rásbá idején olyan hatalmas méreteket öltött a félreértés ezzel kapcsolatban, hogy korának más vezető rabbijaival együtt tilalom alá kényszerült helyezni egy egész közösséget, amely a bölcsek összes mondását átvitt értelemben magyarázta. (ע"י שו"ת (הרשב"א ס"י ת"ז)

A 16. századi tudósok különösen ügyeltek arra, hogy ne fosszák meg a történeteket szó szerinti jelentésüktől. Ez tetten érhető pl. Rabbi Chájim Vitál írásában (שער הגלגולים הקדמה ו') azzal a midrással kapcsolatban (קהלה רבה ט'), amelyben Ászáhél annyira könnyűlábú (2Smuél 2), hogy amikor a gabonakévék tetején jár, azok meg sem hajolnak:

„A bölcsek midrását [ebben az esetben is] szó szerint kell érteni.”

Ehhez hasonlóan a Selá a következő megjegyzést fűzi a Gemárá azon kijelentéséhez (Moéd Kátán 18a), mely szerint a Mózes idejében élt fáraó magassága 1 könyök volt, és a szakála is 1 könyök hosszú volt:

Ez a kijelentés magyarázatot igényel, de nem mondhatjuk, hogy nem szó szerint értendő, mivel a bölcsek mondásait nem foszthatjuk meg a szó szerinti jelentésüktől. (ע"י באר (הגולה באר ה')

Rásbá a responzumában (סי' תיח) 4 szabályt fektet le:

1. Bármilyen, ami a természet rendje szerint megtörténhet, akár valószínűtlen és szokatlan módon, azt szó szerint kell érteni.
2. Olyan események, amelyek a természet törvényei szerint nem lehetségesek, de a hit megerősítését szolgálják, pl. olyan csodák, amelyek igaz emberekkel történtek, vagy amelyek a múlt- vagy a jövőbeli Szentélyben történnek, azokat szintén szó szerint kell érteni.
3. Olyan események, amelyek a természet törvényei szerint nem lehetségesek, és nem a hit megerősítését szolgálják, azokat nem szó szerint kell érteni, mert a Mindenható csak különleges okból írja felül a természet törvényeit.
4. Bármilyen olyan történetet, amely fizikai tulajdonsággal ruházza fel az Örökkévalót, nincs más lehetőségünk, mint metaforaként értelmezni, pl. amiben az Örökkévaló könnyeket ejt vagy *tefillint* köt stb.

Rámbám fia, Rabbi Ávrám a bölcsek történeteiről szóló esszéjében hozzáteszi, hogy vannak olyan történetek, amelyeket a szerzőjük álomban látott, majd költői stílusban, valóság-hű nyelvezettel jegyezte le őket, ahogy a próféták örökítették meg a látomásaikat. (Ugyanez olvasható a *Kuzáriban*, מאמר ג, אות עג.) Ő ebbe a kategóriába sorolta a démonokról szóló történeteket is. (Ezzel szemben lásd a Vilnai Gáon művét, הגהות הגר"א י"ד, קעט ס"ק יא, amelyben a *risonim* többségének megfelelően azon a véleményen van, hogy a démonokról és varázslatokról szóló történeteket szó szerint kell érteni).

Rabbi Ávrám mellett kifejti, hogy a bölcsek sokszor felnagyítva vagy túlozva számolnak be megtörtént eseményekről, ahogy a Gemarában olvashatjuk (*Chullin* 90b): דְּבָרוּ חֲכָמִים בְּלִשׁוֹן הַבַּי (pl. „Rábbá felkelt és elvágta Rabbi Zérá torkát” (*Megillá* 7b). A Silté Gibborim az *Ávodá Zará* első fejezetének végén ugyanezt a gondolatot fejti ki Riáz nevében. Ugyanakkor a Selá (ח"ג, תושבע"פ כללי דרושים ואגרות) a דְּבָרֵי הַבַּי kifejezést úgy értelmezi, ahogy a Jeruzsálemi Talmud Peá traktátusában (פ"א ה"א) áll: מְכָם – אִם רִיק הוּא – אֵם. Eszerint ezek a kijelentések a földi viszonyok között nem tűnnek igaznak, de az Égben lévő forrásuk igen jelentős. (Például a „hatalmas, édig megerősített városok” leírás földi szempontból túlzónak tűnhet, valójában azonban az égi szférákra vonatkozik, a jelentése pedig az, hogy az emoriták mély gyökerekkel rendelkeznek és erejük jelentősen kiterjedt az égi szférákban.)

4. Miért adtak olyan írásmagyarázatokat a bölcsek, amelyek nagyon távolinak tűnnek a bibliai versek szó szerinti értelmétől?

A Silté Gibborim a következőket írja Riáz nevében:

Vannak midrások, amelyekben a bölcsek egy szöveg összes lehetséges jelentését ki akarták fejteni, a következő írásversekre hagyatkozva: אַחַת דְּבַר אֱלֹקִים, שְׁתֵּים זֶו שָׁמַעְתִּי – „Isten egyet mondott, de kettőt hallottam”, illetve: הֲלוֹא כֹה – „Szavaim nem olyanok-e, mint a tűz...?”, amelyek szerint egy versnek számtalan jelentése lehet (*Szánhedrin* 34a). És ahogy egy laikus is képes komplex dolgokat megfogalmazni több jelentéstartománnyal, annál inkább igaz ez a bölcsekre, akiket a Szent Szellem inspirál, és amellet hogy a szöveget nem fosztják meg a szó szerinti jelentésétől, minden midrást kinyernek belőle, akár

közel van ehhez a jelentéshez, akár csak távoli utalásként szerepel benne.

Rámchál hasonlóképp ír az ággádákról szóló esszéjében:

A bölcseknek nem az volt a szándéka [a midrásokban], hogy a szöveg szó szerinti értelmét fejtsék ki. Hagyománnyal rendelkeztek arról, hogy amikor az Örökkévaló a Tórát és a próféták könyveit lediktálta, a szó szerinti jelentés mellett más dolgokra is utalni kívánt a történeteken keresztül. Ezeket az utalásokat és a jelentésüket a hagyomány segítségével kapták meg a bölcsek. De természetesen nem lehet az egész szöveget a másodlagos jelentése alapján értelmezni, mert az Örökkévaló nem azt akarta, hogy ez legyen a versek alapjelentése, csupán kiegészítő tanításokat akart hozzátenni.

A Máhárál szerint (באר הגולה, באר א') a דְּרָשָׁה szó valójában „kutatás”-t, illetve „elmélyedés”-t jelent. Rámchál és a Máhárác Chájot hozzáteszi, hogy a bölcsek olyan szabályokkal és irányelvekkel értelmezték a Bibliát, amelyek közül több számunkra már ismeretlen. A Máhárác Chájot így fogalmaz:

Ahogy a *háláchá* értelmezéséhez Rabbi Jismáél 13 módszerét alkalmazták, ugyanígy használták ezeket a szabályokat az ággádák esetében is. A bölcsek számtalan helyen a קַל וְחִמְרָא és a גְּזֵרָה שְׁנִיָּה módszerét alkalmazva vezették le az egyes ággádákat [...], de ezenfelül más eljárásokat is használtak, pl. Rabbi Joszé háGelili fiának, Rabbi Eliezernek 32 következtetési módszerét. Ezenkívül más szabályokkal is rendelkeztek, pl. „a *Kneszet há-Gedolától* (Nagy Gyülekezet) származó hagyomány, hogy minden alkalommal, amikor a Bibliában a יְיָ szó szerepel, az valamilyen szomorúságra utal” (*Megillá* 10b). Illetve „az Énekek Énekét nem lealacsonyítóan, hanem pozitívan kell értelmezni” (שְׁהִשְׁרֵא, א, נה).

Rámbám fia, Rabbi Ávrám szerint vannak *drásák*, amelyek csupán az írásversek szavain alapuló költői játékok, és nem azzal a céllal születtek, hogy a vers valódi jelentését tárják fel. Például: עֶשֶׂר הָעֵשָׂר – „vegyél le tizedet”, a következőképpen magyarázzák: עֶשֶׂר בְּשִׁבִיל שְׁתַּחֲעֵשֶׂר – „vegyél le tizedet, azért, hogy gyarapodj” (*Táanit* 9a). Ugyanígy a *Bává Bátorá* traktátusban (78b) található a következő *drása*: mit jelent ez az írásvers: עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמוֹשְׁלִים בְּאוֹ הַשְּׁבוּן – „ezért mondják a példázatok szerzői: »jöjj Chesbonba«”? A מוֹשְׁלִים szót azokra kell érteni, akik „uralják” a vágyaikat, a בְּאוֹ הַשְּׁבוּן -t pedig úgy kell érteni: „vedd számításba” a világot... Ezzel kapcsolatban Rásbá így fogalmaz:

A bölcsek szándéka az volt az ilyen típusú magyarázatokkal, hogy a tanítást hozzákössék egy szöveghez, és ezáltal ne legyen elfelejtve. Nem az volt a céljuk, hogy ez legyen a vers valódi jelentése, és megfosszák a szó szerinti értelmétől.

A Máhárác Chájot elmagyarázza, hogy ez a bölcsek következő tanításával van összhangban (*Éruvin* 54b): „A Tórát csak szimbólumok és jelek (mnemotechnikai módszerek) segítségével lehet elsajátítani.” És mivel tilos volt leírni a Szóbeli Tant, ezért a szövegekben felkutatták a lehetséges legtávolabbi kapcsolatokat is. Ennek megfelelően magyarázta az אֵל תִּקְרִי típusú *drásákat* is, amelyek célja szintén az, hogy szert tegyünk valamilyen jelre, amelynek a segítségével emlékezhetünk a tanításra. De a Máhárál a *Beér háGolá*ban (באר ג) úgy tűnik, hogy ellenkezik ezzel, mivel alaposan bizonyítja, hogy még azok az értelmezések is, amelyek távolinak tűnnek a szó szerinti jelentéstől, és még az אֵל תִּקְרִי típusú magyarázatok is, valójában közel vannak a szöveg valódi jelentéséhez. Ő a fenti עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמוֹשְׁלִים *drását* is így értelmezi. A Selá az ággádákhoz hasonlóan a *drásákkal* kapcsolatban is megjegyzi (*uo.*), hogy van néhány hely a Bibliában, amelyet metaforaként kell érteni,

ami egyike a korábban említett 32 módszernek: milyen esetben értelmezzük a Bibliát metaforikusan? Pl. „Elmentek a fák, hogy felkenjenek maguknak egy királyt...” (*Softim* 9:8).

5. Hogyan viszonyuljunk a bölcsek azon kijelentéseihöz, amelyek nem illeszkednek a modern kor tudományos elképzeléseibe?

Rámchál a következő irányelvet közli ezzel kapcsolatban:

Fontos tudni, hogy amikor a bölcsek példabeszédekben és a természet példáin keresztül utalásokat tettek a hit alapelveire, akkor a saját korukban elfogadott tudományos elméleteket és számításokat használták, de a fő céljuk nem a tudományos vagy matematikai ismeret átadása volt, hanem azoké a titkoké, amelyekre utaltak, ezért azoknak az igazságtartalmát nem növeli vagy csökkenti, hogy a használt metaforikus kép igaz-e vagy sem.

A Máhárál egy másik szabályt is közöl (באר הגולה באר ר'):

A bölcsek nem foglalkoztak a természeti jelenségek fizikai okaival, mert ez számukra kevés jelentőséggel bírt, és meghagyták azokat a tudósok és orvosok számára. Ők azt tanulmányozták, ami a természetet irányítja [...], mert minden fizikai jelenségnek megvan a természeti oka, de ez az ok az Isteni Szándéknak van alárendelve, amely a Legfőbb Ok.

Majd utal a *Szukká* traktátusban (29a) lévő következő tanításhoz fűzött kommentárjára: „Négyfajta bűn eredményez napfogyatkozást: hogyha a bíróság elnöke meghal, és nincs megfelelően elbúcsúztatva...”:

Bár az égitestek elsötétülése attól függ, hogy pályájuk során hogyan haladnak egymáshoz képest [...], ha nem létezne bűn a világban, az univerzum rendje nem engedné meg a fogyatkozásokat, ami csökkenést és tökéletlenséget szimbolizál...

Ezután a bölcsék által használt számokra és mértékekre utalva – pl. (*Peszáchim* 94a): שִׁתָּא אֶלְפֵי פְרָסָא הָוֵי עֲלֵמָא וְסוּמְכָא דְרִקְיָע – megjegyzi:

Ne gondold, hogy az a mérték, amelyet a világnak tulajdonítanak, földi mértékegységben lett megadva. Meg kell értened, hogy amikor a bölcsék azt mondták, a világ nagysága 6000 *párszá*, nem a fizikai méretére gondoltak, hanem úgy értették, hogy ennek a számnak a lényege írja le a világ spirituális dimenzióját.

Ezzel összhangban értelmezi a fáraó magasságára vonatkozó fentebb említett Gemárát is, majd hozzáteszi:

Ne tartsd érthetetlennek, ha valaki méretekről beszél absztrakt, nem fizikai dolgokkal kapcsolatban, mivel még a szellemi lényeknek is van számbeli tulajdonságuk. Ahogy a hatos szám magába foglalja a tökéletességet, mivel egy fizikai test a hatos számban (6 irányban) éri el a teljességet. Ezért amikor azt állították, hogy a világ mérete 6000 *párszá*, arra utaltak, hogy a világban benne rejlik a tökéletesség, az ennek megfelelő szám pedig a 6000...

Azzal kapcsolatban, amikor élettelen dolgoknak beszédet és gondolatokat tulajdonítanak, mint pl. כָּל מַעֲשֵׂה בְרָאשִׁית... לְדַעְתָּם (Ros Hásáná 11a), amit Rási úgy magyaráz, hogy minden teremtett dologtól megkérdezték, akarnak-e létezni, és ők azt felelték: „igen”, lásd Rámchál *Széfer Hádráchim* című művét (ח"ב, פ"ח), amelyben kifejti, hogy ez a földi dolgok szellemi gyökerére vonatkozik és azokra az angyalokra, akik

felügyelik őket. Így már megérthetjük a Nap és a Hold beszélgetését és a bölcsek ehhez hasonló mondásait.

Egyes témákkal kapcsolatban, különösen amelyek betegségekhez és gyógyításhoz kötődnek, vannak olyan kommentátorok és tudósok, akik szerint a természet megváltozott a Talmud idejéhez képest, és néhány dolog, amely akkor veszélyes volt, vagy olyan összetevők, amelyekkel gyógyítani lehetett, ma már nem működnek. (עי' שר"ע אר"ח, שלא, ט, ומשנ"ב ס"ק לא) A Mágén Ávrám (קעג, ס"ק א) ezt írja a hús és a hal együtt fogyasztásának veszélyéről:

Lehetséges, hogy a mai korban ez már nem veszélyes, mert látjuk, hogy számos olyan dolog, amely a Gemará szerint a gonosz szellemet vagy más veszélyeket hordoz magában, manapság már nem okoz kárt, mert a természet megváltozott. És mindezeket befolyásolják azok a tényezők is, amelyek a különböző országok természeti adottságai és klímája szerint változnak.

A Cházon Is mindehhez hozzáteszi (ייר, סי' ה):

Fontos emlékezni arra a szabályra, amelyet Rámbám ír a *More Nevuchimban* (מאמר ב), és Rabbi Sámson Ráfáel Hirsch fejt ki részletesen, miszerint meg kell különböztetni egymástól a tudományos tényeket és elméleteket, és nem szükséges elutasítani vagy megváltoztatni a bibliai magyarázatokat vagy a bölcsek szavait azért, mert nem egyeznek az aktuális tudományos elméletekkel, hiszen azokat sokszor maguk a tudósok vetik el később. Csak miután kétségkívül bebizonyosodott, hogy tudományos ténnyel állunk szemben, akkor kell figyelembe vennünk a bölcsek mondásainak értelmezéseket.

6. Van-e olyan végső döntés az ággádákkal kapcsolatos vitákban, mint a háláchikus vitáknál, vagy bármelyik véleményt elfogadhatjuk, amelyik szimpatikus a számunkra? Értelmezhetjük-e máshogy az ággádákat és midrásokat, mint ahogy a *risonim* és *ácháronim* eredetileg értelmezték?

Rámbám korábban kijelentette (בפרה"מ, סנהדרין, פ' חלק), hogy az ággádákkal kapcsolatos vitákban nem született végső döntés. Ibn Ezrá (a Tórához írt bevezetőjében), a Máhárál (באה"ג באר א) és Rámchál (az ággádákról írt esszéjében) mind egyetértenek abban, hogy a bölcsek összes véleménye és értelmezése igaz, mindegyik az adott téma egy-egy aspektusára vonatkozik. A *Michtáv meElijáhu* (ג"ח, 353. oldal) a *Tikkuné Zohár* segítségével támasztja alá ugyanezt a gondolatot, a *Gittin* traktátusban (6b) pedig azt találjuk, hogy amikor a tudósok a *pileges bágivá* történetének részleteiről vitáztak, akkor Elijáhu próféta felfedte, hogy mindegyiküknek igaza volt. Néha azonban Rámbám írásaiban találunk ággádákkal kapcsolatos döntéseket, pl. azt, hogy „csak annyi lesz a különbség a mostani világ és a Messiás kora között, hogy nem leszünk más népek igájának alávetve”. (מלכים פי"ב ה"א) Mindebből úgy tűnik, hogy csak akkor hagyatkozhatunk egyedi véleményre a többségi állásponttal szemben, ha pontosan tudjuk, hogy az a téma melyik aspektusára vonatkozik. De a téma egészére vonatkozóan a többség véleményét kell követni.

Azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy értelmezhetjük-e máshogy az ággádákat és a midrásokat, mint ahogy a *risonim* interpretálták, az Or háChájim bizonyítja a Tórához írt bevezetőjében, hogy a tóratudósok számára ez megengedett. Ezzel összhangban a *Kiccur Klálé háTálmud* azt írja, hogy a midrások és ággádák tekintetében egy *ámorá* ellenkezhet egy *tánná* véleményével (annak ellenére, hogy háláchikus kérdésekben ezt nem teheti).

Ennek megfelelően számtalan tanítást gyűjthetünk össze a bölcsek minden egyes mondásából: Rámbám filozófiai gondolatokat, a misztikusok a *Kabbala* titkait, a מוסר-ral (etika) foglalkozó tudósok pedig erkölcsi tanításokat fejtek ki belőlük. A kelmi Szábá mondta, hogyha a világ összes tudósa arra fordítaná az energiáját, hogy a bölcsek egyetlen mondásának különböző aspektusait interpretálják, több évre lenne szükségük, hogy kinyerjék belőle az összes lehetséges tanítást.

Remélem, hogy ezek az alapelvek – bár nagyon általános természetűek, és bevallottan nem biztosítják az összes választ az ággádák megértése során felmerülő nehézségekre – tisztább megközelítést tesznek lehetővé ehhez a fontos témához, és alapul szolgálnak majd az ággádák kommentárokkal történő mélyebb tanulásához (pl. a Máhársá, a Máhárál és *Én Jáákov*), ami idővel elvezet mindegyik mondás belső üzenetének valódi megértéséhez. És ezután elővigyázatosabbak leszünk a bölcsek mondásaival kapcsolatos vélemények és szemléletmódok kifejtésekor. Mindemellett azt is észben kell tartanunk, amit a Cházon Is írt a levelében (ה"ב, אגרת עה):

Nehéz szabályokat alkotni ezekben a kérdésekben a bölcsek egyedi mondásai alapján, és az igaz bíró mindig az istenszeretetből és istenfélelemből eredő legbelső érzésünk.

Még ha ezek a szabályok nem is teszik lehetővé, hogy a bölcsek mondásainak teljesen a mélyére hatoljunk, Rabbi Jechezkel Landau (a צל"ח) azt írja (a *Berácho*hoz írt bevezetőjében), nem szabad, hogy ez visszatartson minket attól, hogy tanuljuk őket. Mert aki tanulmányozza őket (akár felületesen) ebben a világban, az érdemes lesz rá, hogy megértse a bennük rejlő titkokat az Eljövendő Világban, amikor az „anyagi fátyol” már nem fogja eltakarni a látást és az elme világosságát. A Mindenható világosítsa meg életünket Szent Tórájával.

Örökkévaló Istenünk, Irgalmas Atyánk,
nyisd ki számunkra [...] a tanulás kapuit!

וּפְתַח לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ, אֲב הַרְחֵמֵם ... שְׁעָרֵי לְמוֹד
(ירושלמי ברכות ה, ב)

8. A Talmud kiemelkedő bölcsei

A Misna bölcseinek nemzedékei⁷

3460-tól (i. e. 300)

1. Simon háCáddik
2. Antigenosz Is Szocho és R. Elázár ben Chársom
3. Joszé ben Joezer Is Cerédá és Joszé ben Jochánán Is Jerusálájim
4. Jochánán ben Mátitjá, Jehosúa ben Peráchjá és Nittáj há-Árbeli
5. Choni háMeágél, Jehudá ben Tábáj és Simon ben Setách
6. Ákávjá ben Mehálálél, Semájá és Ávtáljon
7. Hillél, Sámmáj, R. Jehudá ben Betérá és R. Nechunjá ben háKáná
8. R. Gámliél háZákén és Náchum háLávlár
9. R. Simon ben Gámliél és R. Jismáél ben Elisá Kohén Gádol
10. R. Jochánán ben Zákkáj és R. Elázár ben Jáákov
11. R. Eliezer ben Horkánosz, R. Jehosúa ben Chánánjá és R. Elázár ben Árách

---

⁷ *Hálichot Olám*, 1:2 alapján. Rámbám, a *Misné Torá* bevezetőjében kissé eltérően sorolja fel a bölcsek nemzedékeit.

12. R. Tárfon, R. Ákivá és R. Elázár ben Ázárjá
13. R. Méir, R. Jehudá, R. Joszé és R. Simon
14. R. Jehudá háNászi és R. Jismáél ben R. Joszé háGelili

A Gemará bölcseinek nemzedékei

3980-tól (i. sz. 220) – 4225-ig (i. sz. 465)

1. R. Chijjá, R. Osájá, Lévi és Bár Káppará
2. Ráv, Smuél, R. Jochánán, és Rés Lákis
3. R. Huná, R. Jehudá, R. Náchmán, R. Ászi és Ullá
4. R. Chisdá, Rábá bár Náchámáni, R. Jozsé és R. Séset
5. Ábbájé és Rává
6. R. Páppá, R. Páppi, R. Huná bár R. Jehosuá, R. Jémár és R. Zevid
7. R. Káháná, Ráfrám bár Páppá, Ámémár, Már Zutrá, R. Ási és Ráviná

Rábbánán szávoráj – 4360-ig (i. sz. 600)

Geonim – 4800-ig (i. sz. 1040)

Risonim – 5250-ig (i. sz. 1490)

Ácháronim – a mai napig

Hivatkozások

(מְרָאֵי מְקוֹמוֹת)

- ¹ שמות כ"ד, י"ב
² רמב"ם בהקדמה למשנה תורה, ע"פ הגמ' ברכות ה', א'
³ רמב"ם, שם
⁴ תורת כהנים פ' בהר א', א'
⁵ רמב"ם, שם, ועיי"ש שמונה גדולי הדורות בשמותיהם
⁶ שם
⁷ שם
⁸ שם ועיי' שמות רבה מ"ז, א', והקדמת הסמ"ג בשם פרקי דרבי אליעזר, והליכות עולם שער א', ומהר"ל, באר הגולה, באר א', בטעם שעד אז היה אסור לכתוב תורה שבע"פ לרבים כמבואר בגמ' גיטין ס', ב'; ובטעם ההיתר לכותבה, עיי' גיטין ס', א', ועיי' רש"י עירובין ס"ב, ב', שמשמע שרבי סדר את המשנה אבל לא כתב אותה.
⁹ הליכות עולם, שם
¹⁰ איגרת רבי שרידא גאון; כריתות חלק ה' שער ב', ועיי' חגיגה י"ב, א', שר' יהודה בן תימא שנה שש מאות סדרי משנה, ועיי' תפארת ישראל מכות פרק ג', כ"ג, שיש משניות שנמסרו כלשונן ממשנה רבנו.
¹¹ קצור כללי התלמוד בשם שארית יוסף, ועיי' בשל"ה, תורה שבע"פ, שכתב שמשום כך לפעמים מתחיל ענין חדש במשנה באות "ש", כגון "שכל היוצאין להציל חוזרין למקומן" (ערובין מ"ד, ב'), כי נשתייר ממשנה יותר ארוכה שהיתה לפני שרבי קצר אותה.
¹² כריתות ה' ב'; כללי הגמ' למהרי"ק ג' ב'; ועיי' שארית יוסף ושל"ה, שם, למה פעם מקדים החידוש ופעם מאחרו.
¹³ הליכות עולם ג', ב', מהגמ' שבועות ד', א'
¹⁴ ה"ע, שם; קצור כללי המשנה, בשם שארית יוסף
¹⁵ קצור כללי המשנה; ועיי' בהקדמת התיו"ט למשנה שרבי לא כתב את טעמי הדינים של המשנה אלא מסרם בע"פ.
¹⁶ של"ה, תורה שבע"פ; ועיי' כללי הגמ' למהרי"ק ב' ב' ובהקדמה לספר פאת השלחן ובספר הברית שפירשו באופנים אחרים את ענין חסורי מיחסרה.

- 17 רמב"ם בהקדמה למשנה תורה
- 18 ה"ע, שער א' וכללי הגמ' למהרי"ק, שם, והקדמה למשניות עץ חיים
- 19 רמב"ם, שם; ורש"י חולין קמ"א, ב', ד"ה ר' חייא; ועי' של"ה, שם, בשם רש"י בכתובות פרק נערה, שגם לוי סדר ברייתות.
- 20 מהרי"ק, שם, קצור כללי התלמוד; ועי' הקדמת הרמב"ם למשנה תורה, שמשמע שגם הברייתות הם פירושים למשנה.
- 21 מבוא התלמוד לר' שמואל הנגיד; רמב"ם בהקדמה למשניות; ועי' הקדמת המלבי"ם לספרא שסובר שר' חייא חברו; ועי' רש"י חולין ס"ו, א'; אמנם, עי' ריטב"א מכות י"ח, ב', ד"ה מתיב שמשמע כר"ש הנגיד; ועי' רשב"ם ב"ב קכ"ד, ב', ד"ה בשאר, שגם המכילתא על ספר שמות בכלל שאר ספרי דבי רב.
- 22 קצור כללי התלמוד מהגמ' כתובות ס"ט, ב', ומהרא"ש חולין ל' ב'; ועיין ברש"י חולין קמ"א, ב', ד"ה ר' חייא.
- 23 קצור כללי התלמוד, שם, מיבמות י"א, ב'; ועי' של"ה, תושבע"פ, שמשום כך כשהגמ' מביאה ברייתא שאינה מפורסמת, מביאים אמורא שהיה מומחה בדורו ששנאה.
- 24 קצור כללי המשנה
- 25 קצור כללי התלמוד בשם יסוד עולם
- 26 ה"ע, שם; ועי' ברמב"ם בהקדמה למשנה תורה, שמנה חמשה דורות, ועי"ש שמונה גדולי הדורות בשמותיהם.
- 27 קצור כללי המשנה; ועי' כסף משנה וחזון איש על הרמב"ם הל' ממרים ב' א'; ובקונטרס דברי סופרים להגר"א וסרמן, סי' ב', מבואר שמכיון שהמשנה והגמ' נחתמו בקבוץ ובהסכמת כל חכמי ישראל, דינם כהכרעת הסנהדרין שכל ישראל חייבים לנהוג כדבריהם ואסור לחלוק עליהם.
- 28 קצור כללי המשנה, שם, ורמב"ם בהקדמה למשנה
- 29 רמב"ם בהקדמה למשנה תורה; ראב"ד בסדר הקבלה; כריתות ד' א'; ויתכן שהוסיפו בירושלמי הבאים אחריו, כמו שהוסיפו הבאים אחרי רבינא ורב אשי בבבלי, שהרי הוזכרו חכמי ארבעה או חמשה דורות של חכמים בירושלמי, ועי' בסדר הדורות בשם ספר התרומות שרבי יוחנן האריך ימים מאוד.
- 30 איגרת ר' שרירא גאון; קצור כללי התלמוד בשם יסוד עולם ע"פ גמ' ב"ב קנ"ז, ב'
- 31 רמב"ם בהקדמה למשנה; קצור כללי התלמוד
- 32 רמב"ם, שם; ועי' גר"א יו"ד קע"ט, ס"ק י"ב
- 33 גר"א, שם, ובמשלי כ"ד, ל'; איגרת הקודש לבעל התניא פרק כ"ג

- 34 של"ה תורה שבע"פ בפירוש ענין סלקא דעתא אמינא, ועיי"ש שכתב שסברת ההוה אמינא נשארה אמת לענינים אחרים. וביאר בזה עוד ענין יגדיל תורה ויאדיר שנאמר בגמ' על דברים שנראים כאלו שנאמרו ללא צורך, וכתב שמשום כך הגמ' דנה בכעיות שאינן מצויות, כי יש נפקא מינה לענינים אחרים.
- 35 קצור כללי התלמוד מתוס' ב"ק ס"ז, ב', ד"ה דתניא; ועיי' ה"ע ב' ב' ומהרי"ק, שם, שמשום כך דרך הגמרא קודם להביא ראיה שאפשר לדחות בנקל ואחר כך להביא ראיה שאי אפשר לדחות.
- 36 קצור כללי התלמוד, שם, בשם רש"י כתובות ס"ב א', ד"ה שני
- 37 קצור כללי המשנה; ועיי"ש עוד בשם תשובה לגאון שאין דרך האמורא להשמיענו חדוש מדיוק.
- 38 לקוטי שו"ת חת"ס פ"ד
- 39 רמב"ם שם; רא"ה כתובות ל"ח, ב'; מהרי"ק, שרש קל"ט; שו"ת חוט המשלש א', ט'; שו"ת רע"א ס'; הקדמת הגר"ח מוולז'ין לשנות אליהו; חזון איש על הרמב"ם הל' ממרים ב', א'; והטעם כמבואר לעיל הערה 27
- 40 רמב"ם בהקדמה למשנה
- 41 ויקרא כ"ג, מ'
- 42 סוכה ל"ה, א'
- 43 רמב"ם, שם, מסנהדרין פ"ח, ב'; ועיי' קנאת סופרים על ספר המצוות להרמב"ם, שרש ב', ויד מלאכי קמ"ד.
- 44 ויקרא י"ח ל'
- 45 יבמות כ"א, א'
- 46 מקוצר ממבוא התלמוד לר"ש הנגיד ומדרכי התלמוד לרמח"ל
- 47 מבוא התלמוד
- 48 שם, ועיי' של"ה, שם, שאיבעיה להו היינו לבני הישיבה
- 49 שם
- 50 קצור כללי התלמוד
- 51 מבוא התלמוד לפי גירסת היעב"ץ
- 52 מבוא התלמוד בענין שינוי
- 53 עיי' לעיל הערה 22
- 54 כריתות ה', ג'; כנה"ג מהריטב"א ב"ב נ"ב, ב'; ועיי' רשב"ם שם, ד"ה קשיא, שפירש ההבדל בין קשיא לתיובתא באופן אחר.
- 55 מבוא התלמוד
- 56 עיי' גמ' ב"ב ק"ל, ב', שפסק הלכה שניתן ביחס למעשה, חשוב יותר מפסק שלא נאמר בקשר למעשה.

Tárgymutató

74-75	גזרה שוה	44	איבעיא להו
74,80	גלוי מילתא	19,25,42-44,61,70,85-99	אגדה, הגדה
46	גמירי	15,102	אחרונים
17-23,66-69	גמרא	45	אי אמרת בשלמא
80	דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן	45	אי הכי
71	דיו לבא מן הדין להיות כנדון	45	איני והא
47	דיקא נמי	69-70	אין למדין מן הכללות
55	דקדוק ארמי	80,92-95	אין מקרא יוצא מידי פשוטו
19,80,92-95	דרשה	33,44	איתיביה
47	הא גופא קשיא	94	אל תקרי
47	האי מאי	45	אלא, אלא ודאי
41	הוה עובדא	45	אלמא
47	הוי, הוינן	45	אלמה
47	היכי דמי	45	אלמלא, אלמלי
47	היכי משכחת לה	19-21,24-44,54,61,69-70,102	אמורא
18,58,61	הכא במאי עסקינן	46	אמר מר
47	הכי נמי מסתברא	45,61	אמר רבי... אמר רבי...
18	הכי קאמר	46	אמר רבי... משום רבי...
17,19,25,39-40,44	הלכה, הלכתא	72	אסוף דינא פירכא
21,46	הלכה למשה מסיני	46,50	אסמכתא
46	הלכתא גמירי	72	אעיקרא דדינא פירכא
21,40-41,101	הלל	48,50,53,61	ארץ ישראל
25,37-39,44,54	הצרכה	27-29,44,46	אתמר
76	הקש	48,53,61	בבל
47	ואמרי לה	46	בדיעבד
47	ודקארי לה מאי קארי לה	23	ב"ח
48	והא תנן, והא תניא	46	במאי קמיפלגי
48	והתנן, והתניא	77	בנין אב
17	זו ואין צריך לומר זו	29,44	בעא מיניה, בעו מיניה
77	חדא מחדא, חדא מתרתי	18,32-34,51,52,66,68	בריייתא
71-74	חומרא	18,102	בר קפרא
67	חזקיה	102	גאונים
62	חזרה	46	גופא
69	חיב	16,19,21,63,69	גזרה

50	מערבא	18,65	חסורי מחסרא
25,40-42,44	מעשה	66	כאן שנה רבי משנה שאינה צריכה
68	מעשה שהיה כך היה	48	כגון זה
66	מעשים בכל יום	48	כי אתא
18-19,34,54	משבשתא	48	כי סלק
50	משום שנאמר	77-78	כלל ופרט
16-18,23,25-27,63-66	משנה	78-79	כלל ופרט וכלל
31-32,44	מתקף לה	17	לא זו אף זו
48	נימא	48	לא צריכא
19,32,102	סבוראים	48	להודיעך כחו דרבי...
50	סברוה	48	לימא
14-15,24-25,56-62	סוגיא	48	לימא הני תנאי כהני תנאי
25,35,44,61	סיוע	49	לימא כתנאי
65	סיפא	44	לימא מסייע לה
81	סלקא דעתא	81	לקמיה, לקמן
76	סמוכים	26-27,29-30,44	מאי
53,61	סמיכה	49	מאי בנייהו
16	סנהדרין	49	מאי הוי עלה
18	ספרא	26-27	מאי טעמא
18	ספרי	49	מאי לאו
50	סתמא דלא כרבי...	49	מאי קא משמע לן
23	עין משפט	49	מאי קראה
25-27,44	פירוש	49-50	מאן חכמים רבי...
31,44,81	פרך	64	מאן תנא
74	פרכא כלדהו	31-32,44	מגדף
72	פרכא מעלמא	29-30	מהו
78	פרט וכלל	50	מהו דתימא
69	צריך	77	מה מצינו
38,44	צריכא, צריכי	50	מה נפשך
49,50	קא משמע לן	69	מותר
50	קא סלקא דעתא	21	מחלוקת
19-20,87,99	קבלה	21,71-80	מידות שהתורה נדרשת בהן
71-72	קולא	47	מידי איריא
71-74	קל וחומר	50	מימרא
34,54	קשיא	65	מי ששנה זו לא שנה זו
36	קשיא רישא אסיפא	33,44,58,61	מיתיבי
25,31-34,44	קושיא ופירוק	26-27,50,67	מנא לן, מנא הני מילי
15,101-102	ראשונים	34	מני רבי פלוני היא
18,53,61,67,102	רב	23	מסורת הש"ס

18,51,52	תוספתא	79	רבוי ומיעוט
18	תורת כהנים	53,61	רבי
34,51,54	תיובתא	19,102	רבינא
83	תימה	18,102	ר' אושעיא
52	תיפוק לה מ...	19,102	רב אשי
31,54	תיקו	18,67,102	ר' חייא
19	תלמוד בבלי	16-18,79,102	ר' יהודה הנשיא
19	תלמוד ירושלמי	19,67,102	ר' יוחנן
17,18,33,54,68,70	תְּנָא	64,102	ר' מאיר
51	תְּנָא	64,102	ר' עקיבא
51	תנא תונא	53	רבן
51	תנו רבנן	50	רבנן כי רב
51	תני חדא, תני אידך	65	רישא
37,56,61	תניא	25,35-37,44,54,60	רמיה
35,44	תניא כותיה	36,44,56,60	רמינהו
51	תנינא להא דתנו רבנן	23,81-82	רש"י
52	תני עלה	25,29-31,44,54	שאלה ותשובה
52	תני תנא קמיה דרב...	58,61	שמע מינה
52	תנן, תנן התם	25,27-29,44,51	שמעתתא
52	תסתיים	67,102	שמואל
52	תפשט מהא, תפשט מהכא	51	שנאמר
70	תקוני סופרים	80	שקולין
19,21	תקנה	51,61	תא שמע
52	תרתי	51	תהי בה רב...
		23,82-84	תוספות

E könyv azon kevés nélkülözhetetlen művek egyike, amelyek lépésről lépésre segítik a kezdő talmudtanulót, hogy jártasságot szerezzen a Gemará helyes olvasásában és megértésében. A háttérismeretek és a Szóbeli Tan történetének bemutatása után a szerző ismerteti a *szugják* (talmudi részek) szerkezetét, és megtanítja, hogyan kell alapegységekre bontani a talmudi beszélgetéseket, miközben megismerhetjük a bennük található kulcsszavakat és kifejezéseket.

Kellő szorgalommal használva ez a mű lényegesen le tudja rövidíteni a talmudtanulás elsajátításához szükséges időt. Megkönnyíti és élvezhetőbbé teszi a kezdeti nehéz időszakot, miközben szilárd alapot biztosít a későbbi, haladóbb szintű tanuláshoz is. A Talmud szabályait a szerző klasszikus és tudományos művek alapján állította össze, kiegészítve a Tóra szövegértelmezésének és a *háláchá* levezetésének módszereivel. Ezenfelül az olvasó megismerkedhet az Ággádá értelmezésének irányelveivel is.

Mindezek alapján e könyv nemcsak a tanulók, de segédeszközként használva a tanárok és rabbik számára is hasznos lehet. A könyvben található héber források és megjegyzések a kutatóknak nyújthatnak értékes információkat.

Eliyahu Krupnick a New York-i Yeshiva University-n, a Bené Berák-i Ponyevicsi Jesivában és a jeruzsálemi Harry Fischel Institute for Talmudic Researchben végezte tanulmányait. Miután az izraeli országos főrabbi, Jehudá Unterman felavatta rabbinak és *dájjá*nnak, a Jesivat Itriben kezdte meg talmudtanítói pályafutását, majd a Kollel Merc haladó programjában, tanárok és rabbik felkészítésében vett részt. Jelenleg a Máchon Méir Jesivában oktat Talmudot, illetve a héber nyelvű *Enciklopedijá Talmudit*ba ír rendszeresen szócikkeket.

